

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
«ИЖОД» ЖАМОАТ ФОНДИ

*Адиб ва
жамият*

Усмон Қўчқор

Бухоролик

Шеърий драма ва шеърлар

ТОШКЕНТ
«ADABIYOT»
2020

821.512.133-32

84(5Ў)6

Қ 97

Қўчқор, Усмон.

Қ 97 **Имом Бухорий** [Матн]: *Шеърлий драма ва шеърлар/ Усмон Қўчқор.* – Тошкент: “ADABIYOT”, 2020. – 144 б.

ISBN 978-9943-6471-4-5

Бадий раҳбар
Сирожиддин САЙИД

Масъул муҳаррир
Файрат МАЖИД

Таниқли шоир, марҳум Усмон Қўчқор қатор йиллар бурун буюк муҳаддис бобомиз Имом Бухорий ҳақида тарихий драма ёзиб тугатган, у Республикамиз театр сахналарида муваффақият билан намойиш этилган эди. Лекин “Имом Бухорий” тарихий драмаси ҳануз китоб ҳолида чоп этилмаган. Ёзувчилар уюшмасининг ижодий жамоаси улуғ аждодимиз ва катта истеъдод соҳиби Усмон Қўчқор хотираси ҳурмати юзасидан мазкур драма ва шоир шеърларидан саралаб мухтасар манзума тузди ҳамда уни кенг ўқувчилар оммасига тақдим этишни маъқул топди.

Ўйлаймизки, тўплам Сизга манзур бўлади.

УЎК 821.512.133-32

КБК 84(5Ў)6

Китоб Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси “Ижод” жамоат фонди ҳомийлигида нашр этилди.

ISBN 978-9943-6471-4-5

© Усмон Қўчқор, 2020

© «ADABIYOT», 2020

Шерпий грана

ИМОМ БУХОРИЙ

*Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил
Ал-Бухорий ҳаётларидан
олти кўрнишли тарихий шеърӣ драма*

(Маълумот: Ушбу драма 1998 йилда Ўзбекистон Маданият вазирлиги томонидан Имом Бухорий таваллудининг 1225 йиллиги муносабати билан алломага бағишланган драмалар танловида биринчи ўринни олган. Шу йили Ҳамид Олимжон номидаги Самарқанд вилоят мусиқали драма театрида саҳналаштирилиб, илк бора Имом Бухорий юбилейига бағишлаб ўтказилган Халқаро илмий-амалий конференция иштирокчиларига намойиш этилган.)

Иштирок этувчилар:

Имом Бухорий – буюк муҳаддис, 60 ёшларда.

Абу Исо Термизий – муҳаддис, Имом Бухорийнинг шогирди.

Яҳё аз-Зухайлий – нишопурлик шайх.

Абу Мискин, Асрор Қозий – Яҳё аз-Зухайлийнинг шогирдлари.

Ҳажжож, Салома – нишопурлик уламолар.

Ашъор Нишопурий – нишопурлик шоир.

Биринчи савдогар, Иккинчи савдогар, Учинчи савдогар – савдогарлар.

Қароқчибоши – Бухоро амирининг собиқ мушо-вири.

Амир Холид аз-Зуҳалий – Бухоро амири.

Жаъфар – Холид аз-Зуҳалийнинг вазири.

Ғунжор – бухоролик тарихчи олим.

Муҳтасиб – Бухоронинг муҳтасиби.

Ҳарис ибн Абул Варқо – Бухоронинг қозикалони.

Биринчи талаба, Иккинчи талаба, Учинчи талаба – Имом Бухорий талабалари, 10–12 ёшларда.

Она – Имом Бухорий онасининг арвоҳи.

Ғолиб Жабройил – Хартанг қишлоғидаги Имом Бухорий тушган хонадон соҳиби.

Хартангий – хартанглик олим.

Ибн Субкий – хартанглик фозил бир шахс.

Мулла Қосид – Хартанг масжидининг имоми.

Турли табақа вакиллари, аёллар, болалар, қароқчилар, қаландарлар ва бошқалар.

МУҚАДДИМА

Парда олди. Мусиқа янграйди. Қоронғуликда халқнинг ғала-ғовури, «Нишопурга хуш келибсиз!», «Имом ҳазратларининг қадамларига ҳасанот!», «Шаҳримизга марҳабо!» деган овозлари баралла эшитилиб туради. Ўнг томон секин ёришиб, қомати тетик, ихчам, оппоқ либос кийган Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорийнинг сиймосини ёритади. Сўл томонда Нишопур халқи, уламою фузалолар, сарой аъёнлари, болалар, аёллар Имом Бухорийга пешвоз чиқишади.

Бухорий

(қўли кўксида)

Нишопурлик биродарлар, салом, ассалом!

Биринчи уламо

Шаҳримизга хуш келибсиз, ҳазрати Имом!

Иккинчи уламо

Нишопурнинг осмонида жуфт бўлди қуёш!

Сарой аъёни

Бу толедан султонимиз кўзларида ёш!

Бухорий

Бул эҳтиром бизни масрур айлади ғоят,
Қиладурмиз онҳазратни бориб зиёрат.

Аёллардан бири

Аёлларга гарчи назар то ҳануз пастдур,
Сиз тўпламиш ул ҳадислар биз учун дастур.

Бухорий

Пайғамбар ҳам туғилгайдир, ахир, онадан,
Садаф йўқса, ҳеч таманно йўқ дурдонадан.

Болалардан бири

Биз, болалар кутмоқдамиз ҳаммадан муштоқ,
Ҳазратимиз бизларга ҳам берсалар сабоқ.
Хонақоҳдан, масжидлардан қочиб кетмаймиз,
Ранжитмаймиз, сабоғингиз канда этмаймиз.

Бухорий

(боланинг елкасига қўлини қўйиб)

Боласига илму урфон бера олган юрт –
Энг бахтли юрт, мунаввар юрт, келажаги бут!
Боласига боқмаган эл мағзи пуч бир дон,
Битта донда пинҳон эрур бутун бир хирмон.

(болага қараб)

Кўзларингда умид кўрдим чанқоқ ва порлоқ,
Фурсат топиб сизларга ҳам берурман сабоқ.

(издиҳомга қараб)

Ниятларни якунига етказсам дейман,
Қолган умрим Нишопурда ўтказсам дейман.

Тағин «Имом ҳазратларининг қадамларига ҳасанот!», «Нишопурга хуш келибсиз!», «Шаҳримизга марҳабо!» садолари ва ундан сўнг янграган мусиқа остида саҳна қоронғулашади.

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Нишопур. Хонақоҳ. Хона ўртасида китоб очиб қўйилган лавҳ. Муҳаммад ибн Яҳё аз-Зухайлий ўз шогирдлари, уламолар Абу Мискин ва Асрор Қозий билан суҳбатлашиб ўтирибди.

Зухайлий

Уч кундирким, ўзингизга ҳўб яхши аён,
Нишопурда Муҳаммад ал-Бухорий меҳмон.
Пешвоз чиқди уни кутиб бутун бир шаҳар,
Нақ пайғамбар келган дейсиз, тавба, алҳазар.

Абу Мискин

(киноя билан)

Қора халқ-да! Тушунмасмен бу гумроҳларнинг
Эътимоди, эътиқоди, феъл-аъмолига.
Бундоқ пешвоз чиқмагайлар ҳатто шоҳларнинг,
Халифаю султонларнинг истиқболига.

Асрор Қозий*(бош силкиб)*

Балли, тақсир!

Зуҳайлий*(кинояомуз)*

Шаҳримизда буюк тантана.

Ташқаридан «Қадамларига ҳасанот!», «Бухорий ҳазратлари хуш келмишлар!», «Нишопурга нур ёғилмиш!» деган халқ овозлари эшитилади.

(боши билан ташқарига ишора қилиб)

Халқ Бухорий ҳузурига оқмоқда, ана!

Асрор Қозий*(Зуҳайлийга)*

Нишопурда бизлар фақат оддий уламо,
Озми-кўпми обрўмизни қўяйлик, майли.
Сиз-чи, тақсир, сиздан зўри бунда йўқ аммо,
Номингиз бор – Муҳаммад бин Яҳё Зуҳайлий!

Абу Мискин*(Зуҳайлийга)*

Кўнглимдаги гапни топиб сўйлади Асрор,
Нишопурнинг сиздек буюк ўз қуёши бор!
Шаҳримизни булут янглиғ тўсмасин нурдан,
Келиб бир дарбадар Мовароуннаҳрдан.

Асрор Қозий

Рост, дарбадар! Бирор кимса аниқ билмаским,
Қай муҳитда ўсмиш? Зоти ва насаби ким?

(Зухайлийга)

Дарвоқе, сиз унга сабоқ бергансиз, тақсир,
Элда юрган бул шов-шувлар наҳотки ҳақдир?

Зухайлий

Сувга қанча шиддат тушса, кўпиргай кўпик,
Эл оғзига элак тутиб бўлмағай, зотан.
Туронда бир шаҳар бордур Бухоро отлиғ,
Шул шаҳардир Ал-Бухорий туғилган ватан.
Учта аждод нарисини сўрсангиз агар –
Бардазбеҳ дер, яъни деҳқон бобокалони
Мажусийлар қавмидандир, минг бор алҳазар,
Аллоҳ эмас, оташ бўлган дину иймони.
Бухорийнинг бир фазлин дей холисанлиллоҳ,
Ҳофизаси анча тузук, ўн олти ёшда
Етмиш мингта ҳадисни ёд билгандир...

Абу Мискин

(ҳайрат билан)

Воҳ-во-о-ҳ!

Зотан, ақл ёшда эмас, дейдилар – бошда!

Асрор Қозий

Балли, тақсир!

Зуҳайлий

Абу Мискин, тишлангангиз ҳайрат бармоғин,
Асрор Қозий, сиз ҳам тингланг энди буёғин.
Биров дейди: ёддан билар уч юз минг ҳадис,
Етти юз минг ҳадис билар, дер биров, тўқис.
Бу ададда фарқ шунчалик каттаким, яъни –
Бухорийнинг ўзи топган бу уйдирмани.

Абу Мискин

Каззоблик ҳам, ахир, жиндай эви билан-да,
Қани бунда Рабб буюрган диёнат, поклик?

Зуҳайлий

Не каззоблик, жиддийроқ бир шубҳа бор манда,
Унинг баъзи сўзларидан анқир шаккоклик!

Асрор Қозий

(ҳайрат ва даҳшатда)

Во ажабо!..

Абу Мискин

(ўша алфозда)

Наъузанбиллоҳ!..

Зуҳайлий

Гапим ҳаққост рост!
Каломуллоҳ шаънида у айтмиш эътироз.

Асрор Қозий

Во ажабо!..

Абу Мискин

Наъузанбиллоҳ!..

Зуҳайлий

У бўлмасин қайси юртда, қайси маконда,
Гоҳ Маккада, гоҳ Басрада, гоҳ Ҳамадонда,
Сўрамишлар: Қуръон лафзи илоҳийми, деб,
Ул такаббур жиндай ўйлаб, мийиғда кулиб
Жавоб бермиш: Каломуллоҳ илоҳийдир, бас,
Лекин унинг талаффузи илоҳий эмас...

Абу Мискин

(Ғазаб билан)

Бу – муртадлик!..

Асрор Қозий

(ўша алфозда)

Ундан баттар!..

Зуҳайлий

Ишонмасангиз,
Издихомнинг олдида сиз секин сўрсангиз...
Муғамбирлик қилади у аввал атайин...

Абу Мискин

Нишопурдан чиқиб кетсин бундоқ бетайин!..

Шу пайт Муслим ибн ал-Ҳажжож билан Абул-фазл Аҳмад Салома Ан-Нишопурий кириб келишади.

Ҳажжож ва Салома

(баробарига, Зуҳайлийга)

Ассалому алайкум, эй муҳтарам устоз!

Зуҳайлий

Марҳаболар! Келганингиз бўлди жуда соз!

Асрор Қозий билан Абу Мискин ўринларидан туриб, Зуҳайлий ўтирган еридан жиндай қўзғалиб улар билан кўришади. Зуҳайлий меҳмонларга қўл ишорати ила ўтиришга ижозат қилади, ҳаммалари ўтиришади.

Зуҳайлий

(Ҳажжожга)

Муслим ибн ал-Ҳажжожни хуш кўрдик, келинг!

Ҳажжож

(қўлини кўксига қўйиб)

Кўп ташаккур, азиз устоз, саломат бўлинг!

Зуҳайлий*(Саломага)*

Марҳаболар, Абулфазл Аҳмад Салома!

Салома*(қўлини кўксига қўйиб)*

Дуойингиз тилдан тушмас, азиз аллома!

Зуҳайлий

Хўш, шаҳарда нима гаплар?

Ҳажжож

Хабарлари бор,
Уч кундирким, шаҳримизда ҳамма бахтиёр!
Ал-Бухорий ҳазратлари тушган хонадон –
Нақ жаннатнинг ўзи дейсиз, эл-юрт шодумон.
Катта-кичик, бола-бақра ва аҳли аёл
Оқиб келар, қайтмакни ҳеч қилмайди хаёл.
Ваъз тинглашар саҳардан то шомларга қадар,
Халқ сиғмасдан чиқиб кетмиш томларга қадар.

Салома

Ул ҳазратнинг суҳбатидан бўлмайди тўйиб,
Улус тошиб келмоқдадир ўз ишин қўйиб.
Шунда эрур ҳам мужовир ҳамда мусофир,
Бундай бахтни кўрмагандир асло Нишопур.

Асрор Қозий*(киноя билан)*

Бахтсизликдир, эҳтимол, биз бахт билганимиз!..

Зуҳайлий*(Асрор Қозийга)*

Сабр қилинг!..

(Ҳажжож ва Саломага юзланиб)

Гоҳо бахт деб интилганимиз

Алдамчи бир манзар, ёлғон сароб бўлади,

Бул саробга талпинганлар хароб бўлади.

Ҳажжож

Не боисдир бундоқ шубҳа, бундоқ таънага,

Ҳай берингиз шайтон-алайҳиллаънага!

Зуҳайлий

Биз мудом шайтонга берганмиз-ку ҳай,

Шайтон ҳам бизларга ҳай бермоққа шай!

Салома

Бу мавҳум каломлар не учун, ҳазрат?

Ахир султонимиз – соҳиб салтанат

Файзиёб бўлмишлар ҳикмат келди деб,

Нишопурга шамси талъат келди деб.

Зуҳайлий

Ҳа, буни эшитдим мен ҳам яқинда...
Дарвоқе, султонлар, шоҳлар ҳақинда
Энг кўп ҳадис йиққан Имом Бухорий,
Ўшал ҳадислардан бири шул, ори:
«Жиходлар ичинда маъқули, шаксиз,
Золим подшоҳларга айтилган ҳақ сўз!»

Абу Мискин

Золим шоҳ ким экан?

Салома

(асабийроқ)

Бу нечук тафсир?
Бу ҳадис – Пайғамбар сўзлари, ахир!
Ҳатто ровийгача қўйилган ёзиб...

Асрор Қозий

(Саломага)

Жаҳл айламоқ сизга эмас муносиб.

Зуҳайлий

Биз ҳам ҳадислигин биламиз, аммо
Гап шоҳлар ҳақинда. Шудир муаммо.

Абу Мискин

Ҳа, бундайин ҳадисларни айламиш у жам,
Бу борада бир ҳадисни биламан мен ҳам.
Ул ёзмишким, ҳар нарсанинг ўз офати бор,
Диннинг эса офатидир ёвуз шаҳриёр.

Асрор Қозий

Ёвуз... Золим... Бошқа сифат йўқми подшоҳга,
Бу қандайин тухмат, ахир, олампаноҳга?!

Салома

Расулуллоҳ суннати бу, билиб турурсиз,
Билиб туриб Бухорийга нисбат берурсиз.

Зуҳайлий

Салома, сиз кўп қизишманг, айлангиз тоқат,
Бизларда ҳеч эътироз йўқ, шубҳа бор фақат.
Биласизким, ҳадисларнинг адади чексиз,
Ҳаммаси ҳам холис эмас, эмасдир кексиз.
Лекин ундан қай бири чин, қай бири ёлғон,
Қайсин танлаб, қай биридан қиламиз гумон?
Буни фақат Аллоҳ билур ва лекин зинҳор
Биздек ожиз бандаларга этмагай ошкор.
Қолиб кетмиш сирлигича ушбу сир, ҳайҳот!..
Тўғри, яна билар эди бу сирни бир зот –
Ул зотдирким – Расулуллоҳ алайҳиссалом,
Ул киши ҳам Маҳшаргача қайтмаслар, тамом.
Шундоқ экан, нега энди эл-юрт оралаб,

Ҳадисларни йиғишимиз шартдир саралаб.
 Билурсизким, то бул Имом Бухорий қадар
 Ўтмиш не-не муҳаддислир, буюк даҳолар.
 Бирортаси ҳадисларни тасниф қилмади,
 Бу саҳиҳ, бу ғайрисаҳиҳ дея билмади.
 Шубҳали-ю, ҳам энг тўғри, мукамал, аъло
 Таснифотни нега Имом қилмоқда даъво?
 Ахир, биз ҳам ушбу диннинг ғамини еймиз,
 Фақат бунда ёлғон, ғараз бўлмасин деймиз.

Асрор Қозий

Минг тасанно, устоз, сизга минг бор ташаккур!
 Ахир, барча мусулмонлар биродар эрур.
 Бирини биз мазлум десак, бирини золим,
 Оқибатда не кечадир мўминлар ҳоли?
 Назаримда, бу йўл хавфли, бу усул ноқис,
 Бухорийдан ёдга келди шундоқ бир ҳадис:
 «Заифлари кучлилардан ўз ҳақларини
 Ундирмаса, Тангри нетсин бу халқларини?...»
 Гарчи бунда шоҳу султон деган калом йўқ,
 Аммо мақсад ойдек равшан, даъват ҳам аниқ.
 Ҳа, косанинг тагида бор тағин нимкоса...
 Кимга ҳожат бундоқ ҳадис, бундоқ хулоса?!

Ҳажжож

Асрор Қозий, тухмат, бўҳтон, ғийбат, бегумон,
 Билурсизким, оғир гуноҳ саналгай ҳамон.
 Ҳар ҳадисни келтирганда ҳазрати Имом,
 Санаган-ку, ровийларни бир-бир номма-ном.
 Битта ровий соқит бўлса агар орадан,

Ул ҳадисга Имом шубҳа билан қараган.
 Игна билан қудуқ қазган каби, шубҳасиз,
 Ўз умрини тикиб йиққан юз минглаб ҳадис.
 Танлаганким ундан фақат бир томчи, магар
 Бул қудуқдан ичганлар сув қадрига етар.
 Шоҳлар ҳақда келтирдингиз ҳадислар ҳадсиз,
 Ёдингиздан чиқмиш нега мана бу ҳадис:
 «Аллоҳ Ерда ўз сояси деб билгай шоҳни,
 Шоҳни иззат қилган иззат қилгай Аллоҳни».
 Гап шоҳдамас, иймондадир, диёнатдадир,
 Ҳақиқатда, мурувватда, адолатдадир.
 Ғаразлардан холи эмас сиз айтган калом,
 Биз Бухорий ҳузурига кетдик, вассалом.

Ҳажжжоз билан Салома ўринларидан шаҳд билан туриб эшик томон юришади.

Зуҳайлий

(ўрнидан туриб, уларнинг ортидан)

Сиз шубҳани ғараз дея ўйламанг зинҳор,
 Биз ҳам бориб Бухорийни тинглаймиз такрор.
 Мубоҳаса қиладирмиз... Фақат ва фақат
 Баҳслар ичра туғилгайдир асл ҳақиқат!

*Зуҳайлий охирги сўзларини тугатаётганида
 Ҳажжжоз ва Салома чиқиб кетишади.*

(Абу Мускин ва Асрор Қозийга)

Сухбатингиз анча кескин кечди-ю, бироқ
 Назаримда, бўлмади у фойдадан йироқ.

Тузуккина шогирдларим Салома, Хажжож,
Фақат бир оз ғўрлиги бор, одобга муҳтож.
Қани энди сиздек бўлса улар ҳам етук,
Бу дунёдан рози бўлиб кетурми эдик...

Асрор Қозий

(мамнунлигини яширолмай)

Истиғфор денг!..

Абу Мискин

(ўша алфозда)

Нафасни сал қилинг-да қутлуғ!
Нишопурда сиз кўтармиш диёнатли туғ
Ҳали узоқ ҳилпирагай, мана, биз гувоҳ!..

Зуҳайлий

(армон билан)

Кошки эди...

Асрор Қозий

Шундоқ бўлғай, ҳа, иншааллоҳ!..

Зуҳайлий

Боринг энди фурсатни бой бермайин қўлдан,
Уламою фузало дуч келса гар йўлда,
Бугунги баҳс мазмунидан айлангиз огоҳ...

Асрор Қозий ва Абу Мискин таъзим қилиб чиқиб кетишади.

(Ўз-ўзича)

Ер остида илон юрса сезгайдир подшоҳ!
 Ҳар деворнинг минг қулоғи бордур, бегумон,
 Нишонига бориб теккай мен отган пайкон,
 Бугундаёқ эшитгай бор гапни шоҳимиз...

(мамнун қиёфада, қарс уриб)

Хўш, Бухорий, энди кимга етгай оҳимиз!..
 Сени султон кўз ёш билан қутганди, балли,
 Сенга келди энди кўз ёш тўкмоқлик гали...

Парда

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Нишопурдаги бухороликлар яшайдиган мўъжаз бир ҳовли саҳни. Саҳннинг хийла баланд супа-сида Имом Бухорий, унинг бир ёнида Муслим ибн ал-Ҳажжож, бир ёнида Абулфазл Аҳмад Салома, яна бир неча уламою фузалолар, пастда эса талабалар ва шаҳар аҳолисининг турли табақа вакиллари ўтиришибди. Кўчадан ва томлардан эшитилаётган ғала-ғовурдан ҳовлига одам сиғмай кетганлиги англашилади. Саҳннинг бир четидан аёллар ҳам ўрин олишган.

Ашъор Нишопурий

(Бухорийга)

Мени Ашъор Нишопурий дерлар, шоирман,
 Ғазал, қўшиқ битадурман, ишққа доирман.

Муҳаббатсиз яшамакда кўрмайман маъно,
Бироқ мудом таъна қилгай менга уламо.
Сиз не дейсиз?

Бухорий

Бу савол кўп қийиндир, ҳайҳот!..
Ҳали ҳувлаб ётар эди чексиз коинот.
Уммонлар йўқ, уммонларда мавжлар йўқ эди,
Водийлар йўқ, шамолларда авжлар йўқ эди.
Боғлар ҳали яралмаган, йўқ эди гуллар,
Яралмаган эди зоғлар, қумри, булбуллар.
Қизил, сариғ, яшил, мовий, оқу сиёҳ йўқ,
Дарахтлар йўқ, тиконлар йўқ, майса-гиёҳ йўқ.
Йўқ эди бул Коинотда ғамирлаган жон,
Ҳамма томон буюк Йўқлик, буюк Ломакон.
Машаққатли ушбу дунё, адоқ йўқ эди,
Хор вужудга хамир бўлган тупроқ йўқ эди.
Шунда Аллоҳ нур яратди, меҳрибон бир нур,
Бу мушфиқ нур Рухнинг нури дея аталур.
Күёш бўлиб у кўзларни тиндирмас эди,
Олов бўлиб фазоларни ёндирмас эди.
Фалакларга солмас эди бу нур ўт-шарор,
Ҳар томонга урмас эди ўзин беқарор.
Дунёларга у шаъшаа солмасди тайин,
Заифгина шуъла эди, ел каби майин.
Бир хислати бор эдиким бу нурнинг аммо,
Аллоҳ унга ўз ишқини айлаганди жо.
Меҳр нури, ишқ нури деб от олган эди,
Одамзоднинг кўзларига аталган эди..
Шундан бери нигоҳларда ўша нур порлар,
Юракларга олов ёқар, ишқ сари чорлар.

Гўзалликка тушса бу нур, завқларга тўлиб,
 Қароқлардан қатра-қатра оқар ёш бўлиб.
 Сиз севсангиз гўзалликни, битсангиз ғазал,
 Бу – Аллоҳга муҳаббат-ку, Аллоҳ ҳам гўзал!

Биринчи уламо

Бир нарсани чалкаштирманг, муҳтарам Имом,
 Нишопурий ғазаллари ботил ва ҳаром.
 У ишқ дея васф айлаган шеъру дostonлар –
 Аллоҳ эмас, заминдаги қизу жувонлар.
 Ҳадис борким, бир нарсани қаттиқ севсанг гар,
 У кўзларни кўр қилади, қулоқларни кар.
 Шартдир мудом қўрқмоғимиз гуноҳ юкидан,
 Аёл ишқи чалғитади Аллоҳ ишқидан.

*Бир гуруҳ уламолар «Тўғри!», «Ҳаққост рост!»
 дея уни тасдиқлашади.*

Бухорий

Йўқ, мавлоно, масъалани бундоқ этманг ҳал,
 Ишқ ҳеч қачон бир-бирига бермагай халал.
 То севмасдан ёнимизда турган инсонни,
 Севолмаймиз фалакдаги нури Яздонни.
 Қалбимизда чумолига бўлмаса меҳр,
 Буюк ишқдан биз нечук лоф урамиз, ахир?

Қизлардан бири

(Ўрнидан туриб таъзим ила Бухорийга)
 Изн этсалар, ҳазратлари...

Бухорий

Хўш, сўйланг, қизим.

Қизлардан бири

Нишопурий ғазалларин ёд олмаган ким?!
 Юракларга ҳайрат солган ашъордир улар,
 Ашъор эмас, хаёлий бир асрордир улар.
 Учиб юрган руҳдир улар, дилларга туташ,
 Ҳар кўнгилга соладирлар туганмас оташ.
 Бир саволга жавоб топмай биз ҳамон ҳайрон:
 Қай ғазалда Аллоҳ васфи, қайсинда – инсон?
 Аллоҳга ишқ ортиб борар ўқиган сайин,
 Тингланг, ҳазрат, мен бирини ўқиб берайин.

(ёддан ғазал ўқийди)

Юракдан шаъшаа бирлан
                   Таралган бу нечук нурдир,
 Бу қандай майки, ичмасдан
                   Кўнгил масруру махмурдир.
 Дурахшон юлдузим, сен деб
                   Узилгай жон, узилмас кўз,
 Сенинг ишқингда бу кўздан
                   Тўкилган ёшларим дурдир.
 Йўлим етмас, қўлим етмас
                   Худойимсан, жудойимсан,
 Худо ҳар бир кўнгил ичра
                   Таҳайюрдир, тасаввурдир.
 Гулим, сен – хонгулимсан,
                   Жонгулимсан, қонгулимсанким,

Не ажаб, хон жон олмак,
     Қон оқизмак бирла машхурдир.
 Умид қилмасман учмоқдан,
     Ваҳм йўқ ўтга тушмоқдан,
 Сенинг равзангда жон маъмур,
     Оловинг ичра мағрурдир...

(Ўтиради)

Издиҳом ичида «Баракаллоҳ!», «Офарин!», «Тасанно!» деган овозлар.

Иккинчи уламо

(Бухорийга)

Имом, сиздан олмоқ учун ҳадисий сабоқ,
 Кўп умидлар қилган эдик, афсуским, бироқ
 Бир чеккада қолиб ҳадис, Расул каломи,
 Бу даврада айланмоқда муҳаббат жоми.
 Боз устига аёлларни айлабон даъват,
 Сиз аъмоли ношаръийга берурсиз рағбат.
 Расулуллоҳ лутф айлаган ушбу ҳадисдур:
 Аёлларнинг фикри ожиз, ақли ноқисдур.

Уламолар орасида «Тўғри!», «Аёллар мажлисдан чиқиб кетсин!», «Аёлдан пайғамбар чиқмаган!» деган ғала-ғовур, норозилик.

Ҳажжож

(Ўрнидан туриб)

Кўр тутганин қўймагайдир, кар эшитганин.
 Расулуллоҳ аёлларни эъзоз этганин

Биламиз-ку... Сиз келтирган бу ҳадис, албат,
 Аёлларнинг гувоҳлиги ҳақида фақат.
 Масъалани чалкаштирманг, гувоҳликда денг,
 Икки аёл шоҳидлиги бир эркакка тенг.
 Хўш, сиз ушбу ҳадис ҳақда айтинг-чи менга:
 «Энг аввал онангга, онангга ва онангга,
 Сўнг отангга яхшилиқ қил». Хўш, бунда, ахир,
 Нега уч бор она, сўнгра ота келадири?..

Биринчи уламо

Шаккокликка ўтманг, Ҳажжож, етар энди, бас,
 Расулуллоҳ, «она» деган, «хотин» деганмас.

(гулдурос кулги)

*Шу пайт Абу Мискин билан Асрор Қозий кириб
 келишади ва бир четдан жой олишади.*

Бухорий

Аёл жамъи мушфиқликнинг мисоли эзур,
 Аёл меҳру муҳаббатнинг тимсоли эзур.
 Инсон меҳрин не учун сиз атайсиз ботил?
 Болаларни сўйдирганда Фиръавн қотил,
 Бўлмаганда заифаси мушфиқ Осийё,
 Омон қолган бўлармиди Ҳазрати Мусо?
 Биби Марям ҳомиладор бўлиб Исога,
 Шарм айлабон илтижолар этгач Худога,
 Бир овлоқда оч қолибон ҳолдан кетганда,
 Чанқоқликдан жони нақ бўғзига етганда,
 Аллоҳ унинг пойларидан ариқлар очган,
 Аллоҳ унинг бошларидан хурмолар сочган.

Кўнгилдаги оташимиз, воламиз аёл,
 Ҳадис борким: она, қизу холамиз аёл.
 Беҳудага демамишлар Расул бир ҳикмат:
 Оналарнинг оёқлари остида жаннат.
 Мусиқадек дилафрўздир, дилрабо аёл,
 Дилнавоздир, дилкушодир, дилоро аёл.
 Шунинг учун биз ойларга этамиз қиёс,
 Шунинг учун жамолига гул ташбеҳи мос.
 Бу дунёда неки гўзал ашё айланар,
 Барчаси ҳам шу аёлга келиб бойланар.
 Гўзалликлар гўзалликка ҳамдам юрадир,
 Тангри гўзал, гўзалликни яхши кўрадир.

Издихом орасида «Тўғри!», «Ҳақ гап!», «Офарин!» деган овозлар. Шу пайт Зуҳайлий кириб келиб, Абу Мискин ва Асрор Қозийлар ёнидан жой олади.

Асрор Қозий

Тангрига ҳам, Расулга ҳам фидо бўлсин жон!
 Лекин бизни бир масъала қийнайди ҳамон.

Бухорий

Не экан ул?

Асрор Қозий

Қани айтинг, Абу Абдуллоҳ,
 Ҳар нарсани яратгувчи Холиқдир Аллоҳ!
 Инсон Аллоҳ яратган бир мавжудот эрур,
 Холиқдан бир ато бўлган махлуқот эрур.

Бу одамнинг вужудига тааллуқ бир гап,
Хўш, феъл-атвор, саъй-ҳаракат, орзую матлаб
Холиққа тааллуқли ёки махлуққа,
Мос келадир булар, ахир, қайси мантиққа?

Бухорий

Вужуд каби инсон феълу аъмоли, бешак,
Махлуқотга оид эрур, яралган демак.

Асрор Қозий

Кўп ташаккур! Изн этсангиз, яна бир савол?

Бухорий

Имкон қадар биз жавобга тайёр. Бемалол.

Асрор Қозий

Аллоҳ бизга тил деганни айламиш ато,
Нутқ иноят қилмишдурким равон, бехато.
Қироатлар қиладирмиз, баҳс этамиз биз,
Хўш, айтинг-чи, кимга оид бизнинг лафзимиз.

Бухорий

Лафзимиз ҳам феълимизу вужуддек, бешак,
Махлуқотга оид эрур, яралган демак.

Асрор Қозий

Кўп ташаккур, ҳазрат Имом, бўлманг асло кам.

*Ўтиради. У ўтириши биланоқ Абу Мискин сак-
раб ўрнидан турганича Бухорийга юзланади. Бу
орада Асрор Қозий билан Зуҳайлий нималарнидир
гапиришиб, бош ликиллатиб туришади.*

Абу Мискин

(сапчиб туриб)

Изн этсалар, бир савол бор каминада ҳам?

Бухорий

Сўрайверинг.

Абу Мискин

Қани айтинг, Абу Абдуллоҳ,
Инсон Қуръон ўқиганда, Каломи Аллоҳ
Лафзи кимга оид эрур? Илоҳийми ё
Башарийми? Бизни қийнар ушбу муаммо.

*Ғурур ва такаббурлик билан издиҳомга юзла-
нади. Бухорий хушёр тортиб унга тикилиб қолади.
Теран бир сукунат.*

Бухорий

Ўқиса ҳам гарчи Каломуллоҳни минг бор,
Бўлолмагай инсон лафзи илоҳий зинҳор!

Зуҳайлий

(сапчиб туриб, Бухорийга)

Охир тўрга илиндинг-ку, риёкор шайтон!
 Сен Қуръонга шак келтирдинг... Боқинг, оломон!
 Борми, ахир, бундан ортиқ кофир, гуноҳкор?!
 У Қуръони карим лафзин қилмоқда инкор!

Оломон ичида ғала-ғовур. Норозилик. Аёллар туриб чиқиб кетишади. Ҳажжож сапчиб туриб, Зуҳайлий, Асрор Қозий, Абу Мискин турган жойга яқинлашади.

Ўтирганларнинг ҳаммаси ўринларидан туриб кетишади.

Ҳажжож

(Асрор Қозийга)

Нега бўҳтон қилмакдасан шундоқ бир зотга?!

Асрор Қозий

(Ҳажжожга)

Сен ён босма ўз тилидан илинган ётга!

(Салома Ҳажжожнинг ортидан келади.)

Ҳажжож

Тил теккизма! Туғилмаган бундаин Имом!

Абу Мискин

Иши – риё! Ўзи – шаккок! Илми ҳам ҳаром!

Ҳажжож

(Абу Мискин ва Асрор Қозийга тез-тез қараб)

Ҳа, тилингиз бир экан-да! Англадим энди,
Кир ўрада йиғилмишдир ифлос ювинди!

Асрор Қозийнинг ёқасидан олади. Абу Мискин Ҳажжожга ёпишади. Ортдан келган Салома Абу Мискиннинг ёқасидан олиб бўға бошлайди. Зуҳайлий бир-икки одим чекиниб, қўл қовуштирганича можарони томоша қилиб туради. Хонадон эгалари ва издиҳомдан тўрт-беш киши келиб уларни ажрата бошлашади. Оломоннинг катта қисми этак силкиб ҳовлидан чиқиб кетишади. Тўрт-беш киши Асрор Қозий ва Абу Мискинни итара-итара ташқарига чиқариб юборишади. Ҳажжож Зуҳайлийга юзланади.

Ҳажжож

(Ғазаб билан Зуҳайлийга)

Сизга менинг эътиқодим эди жуда зўр,
Минг бор афсус, адашибман, кўр эканман, кўр!

Салома

Шубҳангизнинг боисини энди англадик,
Қилмоқ керак сиз сингари олимдан ҳадик!

Ҳовлида қолган оломон орасидан «Балки, Зуҳайлий ҳазратлари ҳақдирлар!», «Шайх Зуҳайлийни ҳам эшитмоқ лозим!» деган овозлар.

Зухайлий

(дадилланиб)

Мақсадимиз – адовату кинни унутмоқ,
 Мўминларнинг барчасини бирликда тутмоқ.
 Бухорийнинг жавобиндан кўрққаним будур –
 Эртагаёқ шу бирликка етмасми путур?
 Ўзингизга яхши маълум, этмасман такрор,
 Хуросонда турфа диний фирқачалар бор:
 Носибю рофизию жаҳмий ва муржий;
 Исломга кўп ташвиш солмиш фалакнинг буржи.
 Бу мажлиснинг тафсилоти уларга етгач,
 Бухорийнинг талқинини обдон эшитгач,
 Улар дарҳол тиғ кўтариб кирмасми жангга,
 Гурламасми бир учқундан чиққан аланга?!
 Ҳайҳот! Энди бундай ташвиш, бундай ғам билан

(Бухорийни кўрсатиб)

Бир шаҳарда яшолмасман бу одам билан!

(Бухорий соқолини тутамлаб чуқур ўйга толади.)

Бухорий

Жоҳиллар тўпланган юрт менга ҳаром,
 Мен ҳам Нишопурдан кетгайман тамом.

Ҳажжож

(Зухайлийга)

Сиздан қанча сабоқ олдим, китобат қилдим,
 Не десангиз – тўғри билдим, итоат қилдим.

Сиз деб ҳатто жон бермоққа турар эдим шай,
Энди сиздек фитначига қандоқ ишонай?!

(фалакка қўл чўзиб)

Ё фалак, берғондан олғонинг кўпдур,
Ё фалак, ростингдан ёлғонинг кўпдир.

(Зухайлийга юзланиб)

Эшитсин халойиқ хитобларимни,
Сиздан битган барча китобларимни,
Барча дафтар, бор хатларимни,
Шунча йиллик меҳнатларимни,
Гарчи алам билан, гарчи ғаш билан,
Қайтариб юборгум туякаш билан!

(Имом Бухорий сари юради.)

Устоз, саҳв этмадим сизга бериб қўл,
Билдим: илм йўли – машаққатли йўл.
Гоҳ топиб, гоҳ топмай бир бурда нонни,
Топдим-ку, сиз каби буюк уммонни.

Бухорий

Ўғлим! Бардам бўлгин, асло букилма,
Ҳақ йўли – оғир йўл, зинҳор чекилма!
Мен-ку, ярим аср елиб-югуриб,
Ўлкадан ўлкага дарбадар юриб,
Гоҳида оҳ чекдим, ичдан бўзладим,
Ҳадисли дунёда ҳадис изладим.
Бошимдан кечди минг сирру синоат,
Бир парча нонига қилдим қаноат.

Гарчи молу дунём зиёда эди,
Лекин кўнглим мудом Худода эди.

Ҳажжож

Сиздандир мендаги жонфидалик ҳам...

(Видолашиш учун қучоғини очади.)

Тақдирда бор экан бу жудалик ҳам...

(қучоқлашадилар)

Устоз, рози бўлинг!..

Бухорий

Эй кўзи чўғлим,

У дунё-бу дунё розиман, ўғлим.

Шаънингга бўҳтонлар тўқилгай ҳали,

Бошингга кўп тошлар ёғилгай ҳали.

Ортингдан ув тортиб қувлагай дунё,

Молу дунёсига қилма ҳеч парво!..

(Салома келиб видолашади.)

Бахтлиман – сиз каби шогирдларим бор,

Йиққан ҳадисларим, ўғитларим бор.

Ифтихорим шудир, эъзозим шудир,

Дунёга қолажак меросим шудир.

(Ҳажжож ридосини ердан олиб елкасига ташлайди ва Салома билан эшик томон юради.)

Сизни хор қилгайлар такрор ва такрор,

Сиз илму урфонни қилманг асло хор.

Фалак ўз ўчини олар бўлди-ку!

(Ҳажжож ва Салома ортидан қўл чўзиб)

Дийдор қиёматга қолар бўлди-ку!..
Алвидо, дўстларим, алвидо энди,
Менинг борар жойим Бухоро энди.

Парда

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Бепоён саҳро. Тун. Осмонда юлдузлар чарақлаб турибди. Фалакнинг бир четида ҳилол қийшайиб ётибди. Саҳна ўртасида карвончилар ёққан гулхан. Гулхан атрофида савдогарлар, мусофирлар ва бошқа йўловчилар давра қуришган. Ўртада нуроний бир қиёфада Бухорий ўтирибди.

Биринчи савдогар

(Бухорийга)

Ҳазрат Имом, ғалати халқ биз аҳли тужжор,
На-да иссиқ, на-да совуқ қилгай бизга кор.
Қайси элда нима танқис, қайда нима мўл,
Сезадирмиз, биладирмиз мисоли беш қўл.
Ақчамиз мўл, аммо йўқдир тайин гўшамиз,
Уч кун ётсак, зерикамиз, йўлга тушамиз.

Иккинчи савдогар

Ишимизда рост мўлжалдан кўпдир таваккал,
Битта сафар гоҳо этар тақдиримиз ҳал.

Минг шукурким, хавф-хатар ҳам етиб ортади,
Ҳар пастқамда қароқчилар пушиб ётади.
Қароқчи ҳам ҳар хил бўлар: бирида қурол,
Бири эса фармон билан шилади ҳалол.

Учинчи савдогар

Гоҳо ярим мол-мулкимиз хонларга тортиқ,
Гоҳо кўрган фойдамиздан зиёнлар ортиқ.
Бир ўлкада қаппаяди бўм-бўш ҳамёнлар,
Бир ўлкада йўлинг пойлар мумсик аёнлар,
Туялар ҳам тортолмайди божу хирожин,
Гоҳ қинғирлик ҳам қиламиз топиб иложин.

Биринчи савдогар

Хўш, мана сиз шунча элу юртларни кезиб,
Қани, нима орттирдингиз?..

Бухорий

Турибман сезиб,
Маним учун таассуф бор хаёлингизда,
Жиндай таъна, жиндай ўкинч – саволингизда.
Кўрдингизким, ҳеч вақом йўқ, на қанор, на қоп,
Хуржунимда бору йўғи ўн-ўн беш китоб.
Сизникига ўхшаб кетар менинг касбим ҳам,
Мен ҳам бойлик учун умрин тиккан бир одам.
Худди сиздек эл-юрт кезмоқ мен учун ҳам хос,
Сиздек менга бу касб Расулulloҳдан мерос.
Мен ҳам кутиб ўтирмайман – иссиқдир, қордир...
Сизнинг касбдан лекин жиндай фарқи ҳам бордир.

Мен мулкимни туяларга юрмайман ортиб,
Ўғри урмас, қароқчилар ололмас тортиб.
Кимки менинг бу мулкимга тикар бўлса кўз,
Бошим етар осмонларга, чекмайман афсус.
Бизнинг касбда таваккалга асло ўрин йўқ,
Минг бор ўлчаб бир кесама, кесама аниқ.
Бу мулкимдан ҳеч ким хирож ола билмайди,
Олса – тўлиқ олар, йўлда қола билмайди.
Кимдир барин ола билса, бир фазли шулким,
Икки карра ортиб кетар менинг бу мулким.
Бу касбнинг ҳам баъзи нозик жиҳатлари бор,
Сал қинғирлик қилиб қўйсанг, минг тавбанг бекор.
Бу – шундай касб...

Иккинчи савдогар

Сўйладингиз ажойиб чистон,
Хўш, бу касбнинг оти недир?

Бухорий

Бу – илму урфон!
Бу дунёнинг чекиб жафо, меҳнатларини,
Ҳадис йиғдим – Расулуллоҳ суннатларини.

Учинчи савдогар

Жуда савоб, фойдали иш қилибсиз, қойил.
Қанча фурсат кетди шунга?

Бухорий

Деярли қирқ йил.

Биринчи савдогар*(ҳайратда)*

Йўғ-э, наҳот?!

Иккинчи савдогар*(ҳайратда)*

Бутун бошли бир умр демак?!

Бухорий

Худди шундоқ!

Учинчи савдогар

Хўш, бу ишда ким берди кўмак?

БухорийБу нозик иш, бировга топшириб бўлмайди,
Ёлғиз ўзинг эпламасанг, кўнглинг тўлмайди.**Биринчи савдогар**

Хўш, қачондан бошлагансиз ҳадис йиғмоқни?

Бухорий

Эндигина ажратганда қорадан оқни.

*(Хаёлчан)*Оҳ, эсимда... Ўн олтига қўйганда қадам,
Аҳмад акам ҳамда муҳтарама волидам –

Ҳаж нияти, шукроналар айтиб Аллоҳга,
Бухородан сафар қилдик Маккатуллоҳга.
Ҳаждан кейин улар Бухорога қайтишди,
Хўшлашишди... Асли менга видо айтишди...

Иккинчи савдогар

Сўнг?

Бухорий

Сўнг Маккада, Мадинайи мунавварада,
Миср, Басра, Куфа, Бағдод, Шом, Жазирада,
Деҳқон ҳар йил кутганидек боғидан ҳосил,
Машғул бўлдим ҳадис йиғмоқ билан муттасил.

Учинчи савдогар

Қай усулда йиғардингиз уларни, устод?

Бухорий

Ҳофизамга ёзар эдим – олар эдим ёд.

Биринчи савдогар

Қанчалар бор сиз ёд билган ҳадис ҳаммаси?

Бухорий

Ёд билганим олти юз минглардир, чамаси...

*(Учала савдогар ҳам ҳайратдан ўзларини орқага
ташлашади.)*

Иккинчи савдогар

(қўзи ола-кула бўлиб)

Олти юз минг?!

Учинчи савдогар

(соқолини тутамлаб)

Йўғ-э?!

Биринчи савдогар

(қўлини кўксига қўйиб)

Биздан кулмангиз, тақсир.

Бухорий

Мўъминларнинг ёлғон гапи гуноҳи кабир.

Иккинчи савдогар

Тасаввурга сиғмайди-да! Кўп буюк адад.

Учинчи савдогар

Бандасининг имконидан хориждир беҳад.

Биринчи савдогар

Олти юз минг ҳадис ёдлаш нарида турсин,
Шу санокни санаш учун – ухламай тун-кун,
Емай-ичмай, турмай-юрмай, ростламай нафас,
Санайверсанг, мўлжалимча, ўн кун ҳам етмас.

Бухорий

Одамзодга Аллоҳ берган имконлар чексиз,
Биз-чи, унинг мингдан бирин англамай, эссиз,
Чўбин отга ортамизу олиб кетамиз,
Қаро ерда ғазна каби қолиб кетамиз...
Сиз сўрдингиз, мен борини айтдим рўйи рост,
Нечун энди бу шубҳаю бундоқ эътироз?
Зотан, шундоқ ҳадис борким: Тангри наздида
Тўғри сўздан йўқдир ортиқ бирор садақа.

Иккинчи савдогар

Афу этинг, тужжорлар сал бўлгай гумончи.

Бухорий

Эътиқод-чи, диёнат-чи, дину иймон-чи?

Учинчи савдогар

Ҳа, биламиз, шубҳа, гумон ўзи бир гуноҳ,
Дин-иймонда собитдурмиз, алҳамдулиллоҳ!
Рўза тутиб, намозини ўқиб юрибмиз,
Минг шукурким, бир рўзғорни эплаб турибмиз.

Бухорий

Гап эплашнинг ўзидамас, қандоқ эплашда,
Ҳаром-хариш қоришмасми дунё тўплашда.
Ҳадис борким, келадики шундоқ замонлар,
Унда ризқ-рўз топаётган жамъи инсонлар
Ҳалолми бу, ҳаромми бу – фарқламас зинҳор...

(ўйга чўмиб)

Ўша кунлар узоқмикан, ё Парвардигор?!

Биринчи савдогар

Қайда, ахир, ҳалоллик деб аталган сарҳад?
Мана, сиз бир дунё ҳадис тўплабон, Ҳазрат,
Кўнглингиздан кечганми ҳеч шундай бир хаёл:
Тўғримикан унинг бари, ҳақиқий, ҳалол?

Бухорий

(оғир ўйга ботиб)

Ҳа, бу жуда оғир савдо, ровийлар кўпдир,
Қай ўлкага бормагинким, улар тўп-тўпдир.
Ҳар таъмагир, дин ғаними, нокасу нодон,
Расулуллоҳ номларидан лоф ургай ҳамон.
Қай бириси султонларга ёқмоқлик учун,
Қай бириси шуҳрат гулин тақмоқлик учун,
Кимдир биров – молу дунё орттирмак кори,
Яна бири хиёнаткор – диннинг ғаддори.
Ҳа, динимиз ғаними ҳам кўп эрур ҳадсиз,
Ўшалар ҳам тўқийдилар минг-минглаб ҳадис.
Қайси бири ёлғон эрур, қайси бири чин,
Чин бўлса гар, ул ҳадиснинг чинлиги нечун –
Ўшаларни саралашга кетди бу умр,
Бироқ зинҳор пушмоним йўқ, шукур, минг шукур.

Иккинчи савдогар

Томчилардан йиғибдирсиз буюк бир денгиз,
Айтинг, Ҳазрат, қандоқ кечди маишатингиз?

Бухорий

Рости, осон кечгани йўқ мен босган йўллар,
Гоҳ бошимга селлар ёғди, гоҳида дўллар.
Маломатнинг тизларидан ҳамон кўксим чок,
Гоҳ бетимга лой чаплади номарду нопок.
Гоҳ дўстларим, устозларим кетди аразлаб,
Гоҳ кўнглимга пайкон санчди ҳасад, ғаразлар.
Қайга бормай, бир оқилу юз нодон кўрдим,
Ҳикмат билан жаҳолатни ёнма-ён кўрдим.
Қирқ йилдиким, қорин ғамин емадим, ҳайхот,
Бир парча нон, бир қултум сув – мен учун ҳаёт.
Гоҳ кўзимга дард илашди, кўролмай қолдим,
Гоҳида тан заифлашди, юролмай қолдим.
Ҳеч кимсага шикояту шиква айтмадим,
Ўлимлардан қайтдим, аммо йўлдан қайтмадим.

*Шу пайт бирдан отлар дупури, шовқин-сурон
эшилади. Қора кийинган, қилич кўтарган бир
неча қароқчи гулхан ёнига бостириб келади. Гул-
хан атрофидагилар ўринларидан туриб кетиша-
ди. Уларнинг қўлларини қароқчилар орқага қайириб
туришади. Қароқчибоши уларнинг ҳар бирининг ол-
дига бориб, разм солиб чиқади.*

Қароқчибоши

Хўш, танлангиз зудлик билан: мол керакми, жон?

Биринчи савдогар*(овсарларча)*

Менга қолса, иккиси ҳам бўлмасди ёмон!

Қароқчибоши

Мен учун ҳам!.. Лекин жонинг чақага қиммат!

Биринчи савдогар

Ундоқ бўлса, кўрсатсинлар ўзлари қиммат.

Иккинчи савдогар

Боягина гап бўлганди сиз ҳақингизда.

Қароқчибоши*(таажжуб билан)*

Мен ҳақимда?!

Учинчи савдогар

Ҳа, ҳа, яъни касб-корингиздан...

Қароқчибоши*(таҳдид билан)*

Хўш, касбимга нима бўпти?

Биринчи савдогар*(тасдиқ билан)*

Шуни айтингиз!..

Ўлпончилар орасида энг одили – сиз!

(Қароқчибоши қаҳқаҳа отиб кулади.)

Қароқчибоши

(қизиқсиниб)

Қани айт-чи, менинг қандоқ одиллигим бор?

Биринчи савдогар

Ҳар ҳолда, сиз саҳроларда ётиб оч-наҳор,
Йўл пойлайсиз, жой танлайсиз, заҳмат чекасиз.
Лозим бўлса...

(томошабинларга қараб)

туф, туф, шайтон!..

(Қароқчибошига юзланиб)

Лозим бўлса, қонлар тўкасиз!

Қароқчибоши

Бошқалар-чи?

Иккинчи савдогар

(бошини сарак-сарак қилиб)

О, улардан сақласин Аллоҳ!
Билмагайлар – савоб нима, нимадир гуноҳ.

Учинчи савдогар

Сиз-ку, молни ундирасиз анча ҳалоллаб,
Хўш, улар-чи, ўз молимиз...

*(Қўли билан кўрсатмоқчи бўлади. Лекин қўллари
орқага қайрилгани эсига тушиб, ортга ўгирилади
ва силтаниб, ортдаги қароқчига)*

Кўйиб юбор!..

*(Силтаниб қўлини чиқариб олади ва икки кафтини
олдинга чўзганича)*

Ўз молимиз тутқизамиз шундоқ кўшқўллаб...

Биринчи савдогар

Илжайганча, раҳматлар, деймиз.

Иккинчи савдогар

Таъзим қилиб, тағин нима хизматлар, деймиз.
(Қароқчибоши тағин қаҳқаҳа уриб кулади.)

Қароқчибоши

Фақат молмас, фаросат ҳам йиғибсиз, балли!

(шерикларига)

Бўшатишлар!

(Улар савдогарлар қўлини бўшатишади.)
Тужжор шундоқ бўлса, ақалли!

Учинчи савдогар

Кўп ташаккур!..

Биринчи савдогар

Олинг доим, олдирманг фақат!

Иккинчи савдогар

Ризқ-рўзингиз, касбингизга берсин баракат!

Қароқчибоши

(Бухорийга яқинлашиб)

Тужжорларга ўхшамайди сенинг қиёфанг.
Хўш, сен кимсан?

Бухорий

(маҳзун)

Мен ғурбатдан қутулиб аранг,
Ватанига қайтаётган қисматнинг зори.

Қароқчибоши

Исминг бордир?

Бухорий

Муҳаммад Исмоил Бухорий!

Қароқчибоши

(бирдан ҳайратга тушиб, ортга чекиниб)

Ёлғон! Нишопурда ҳозир ул ҳазрат!

Бухорий

Энди эса Бухорога йўллади қисмат.

Биринчи савдогар

(тасдиқ билан)

Ҳа, ўзлари!..

Иккинчи савдогар

Олиб чиқдик биз Нишопурдан!..

Қароқчибоши

Афу этинг! Саҳв ўтмишдир мендек ғофилдан!

Бухорий

Мени қайдан танийсан сен?

Қароқчибоши

Тангрим, бу не сўз?!

Оқиб тушсин сиздай зотни танимаган кўз!

Ҳадис илмин энг сарбаланд аъломи-ку сиз,

Ҳазрат, ахир, имомларнинг имоми-ку сиз.

Бухорий

Мен саҳрода гулу райҳон илк бор кўришим,
Тажовузда илму урфон?! Илк бор кўришим.

Қароқчибоши

(Ғамгин)

Ажабланманг... Бухородир менинг ҳам юртим.
Хат чиқардим. Савод олдим. Мадраса кўрдим.
Фиқҳу ҳадис илмини мен ўргандим тоза,
Ёш эрсам-да, шаҳар ичра тушди овозам.
Бахтми эди, бахтсизликми, билмам, ҳайтовур,
Бухоронинг амирига бўлдим мушовир
Ва саройда тушиб қолдим ажаб савдога,
Дуч келдим мен олий ҳасад, юксак иғвога.
Ҳеч гап экан диёнат у иймон дегани,
Шунда кўрдим сўл кўзнинг соғ кўзни еганин.
Ёқмас эди даъватларим ҳеч бир аёнга,
Охир мени чиқардилар телба инсонга.
Мен амирдан адолатни кутардим ҳали...
Лек зиндонбанд қилди мени Амир Зуҳалий.

Бухорий

Хўш, кейин-чи?

Қароқчибоши

Сўнг зиндонда қалбимни очдим,
Уч-тўртта ҳаммаслак билан у ердан қочдим.

Золимларга қарши кураш деб боғладик бел,
Қўшин йиғдик, қуrol йиғдик юриб элма-эл.
Лашкар тортдик шаҳар сари, қаттиқ жанг қилдик,
Афсус, омад юз ўгирди, бизлар енгилдик.

Учинчи савдогар

Хай аттанг-а! Қолибди-да янчилмай илон?

Биринчи савдогар

Ундан кейин?

Қароқчибоши

(ух тортиб)

Қолган-қутган йигитлар билан
Ҳайё-ҳайт деб чиқиб келдик ушбу диёрга.

Бухорий

Энди «сабоқ бермақдасиз» аҳли тужжорга!

Қароқчибоши

Ҳазрат, кулманг, айбламангким бизни беасос,
Ёниб ётур аламзада юракда қасос.
Янги қўшин, янги қуrol тўплаймиз тағин,
Ўрнатамиз Бухорода адолат туғин.
Биласизким, бунинг учун зарур сармоя.

Бухорий

Даҳшатли бир маслакдир бу, ваҳший бир ғоя.

Разолатга қарши яна янги разолат,
 Жиноятга қарши ундан баттар жиноят?!
 Ёвузликни енгиб бўлмас бу ният билан,
 Жиҳод лозим урфон билан, маърифат билан.

Қароқчибоши

Сиз-ку, ҳикмат йиғдингиз жон чекиб жаҳонда,
 Лекин буни ким қадрлар бизнинг замонда?
 Бир томонда авом халқдир, тупроқдан ҳам паст,
 Бир томонда бою боён ишрат билан маст.
 Бир томонда томиб турар қамчилардан қон,
 Бир томонда таланган эл чекади афғон.
 Қозилари қўлингга қўз тикиб туради,
 Низом сойин ўз чорбоғи томон буради.
 Комронлиғдан ҳанграб ётар неча эшаклар,
 Мансаб сари ўрмалайди калтакесаклар.
 Байтулмолга эга бўлган юртнинг мардуми
 Туяни ҳам ютадирким, кўринмас думи.
 Кундузида қуёши йўқ, тунида қамар –
 Бир замонда илмингиздан борми ҳеч самар?

Бухорий

Одамизод минг кўчага кириб чиқади,
 Гоҳ нимадир олиб, гоҳо бериб чиқади.
 Кенгга кенгдир ушбу дунё, торларга тордир,
 Минг йилларнинг панди бордир, ўгити бордир.
 Ҳобилининг қонин Қобил тўккан дунё бу,
 Мол-дунёси билан Қорун чўккан дунё бу.
 Иброҳимни гулханларга отган дунёдир,
 Нуҳ аталмиш тўфонларга ботган дунёдир.

Разолатга, жаҳолатга ботса, ниҳоят,
 Аллоҳ илми бандасига бўлган ҳидоят.
 Адашибон башар юм-юм тўкканида ёш,
 Илму урфон эшигига уриб келган бош.
 Бандасининг Раббисига қайтар куни бор,
 Ҳаммасига бир кун ҳисоб айтар куни бор.

(осмонга қўл чўзиб)

Бундан буён адаштирма қулингни, ё Рабб,
 Ҳадисларни мен тўпладим худди шу сабаб.
 Қуръондан сўнг тургувчи ул бир китоб бўлди,
 Ҳидоятга бошлагувчи офтоб бўлди.
 Ҳеч ким Расул суннатини қилолмас инкор,
 Маҳшаргача унинг нури сўнмагай зинҳор.

Биринчи савдогар

(Бухорийнинг этагини ўпиб, кўзига суртади.)
 Ҳазрат Имом, афу этинг биз бадгумонни,
 Танимабмиз тавофларга лойиқ инсонни.

(Иккинчи ва учинчи савдогарлар ҳам унинг этагини ўпиб кўзларига суртишади.)

Бухорий

Зотан, банда бир-бирини таниши шартмас,
 Эртами-кеч ўз Аллоҳин таниб олса бас.
 Расулин ҳам...

Иккинчи савдогар

Одамзодга менинг бор шубҳам,
Қиёматга қадар қолгай у сирли, мубҳам.
Ҳам эзгулик, ҳам ёвузлик қалбидадир жо,
Мудраб ётар юрагида Иблис ва Даҳо.
Ҳар иккиси пайт пойлайди, кутади имкон,
Қай бирининг даври келса, кўтарар исён –
Ер бағрида уруғ янглиғ...

Қароқчибоши

Ҳа, худди шундоқ!
Чунки унинг ийлангани нур ила тупроқ.
Одамзодни фалакларга даъват этса нур,
Тупроқ уни ўз қаърига – тубанга тортур.

Бухорий

Шул боисдан бандасига берилган иймон,
Ишқ берилган, кўнгил деган нури жовидон.
Юрагини тарк этмаса ишқий ҳарорат,
Иймонини тутар бўлса солим-саломат,
Ҳар қандайин ёвузликни енгиб ўтар у,
Иблис эмас, даҳоликнинг қўлин тутар у.

Қароқчибоши

Бунинг учун жамъиятдан чекинмак лозим,
Тубан дунё аъмолидан бекинмак лозим.
Кар бўлсинким, эшитмасин бўҳтон, иғвони,
Кўр бўлсинким, кўролмасин чиркин савдони.

Йўқса дунё оқимлари бошига етар,
Дарёдаги тош сингари думалаб кетар.

Бухорий

Йўқ, узлатдан нажот йўқдир башариятга,
Таркидунё бошлаб бормас олий ниятга.
Барча ўзин хилватларга уриб кетса жим,
Башарият ризқу рўзин етказди ким?
Поклик – иймон, иродатга боғлиқдир, илло,
Тожларда ҳам, балчиқда ҳам тиллодир – тилло!
Узлат аро инсон ўзин поклаши мумкин,
Бироқ менинг назаримда, ул инсон – худбин.
Эл ичинда, юрт ичинда кезмасанг кушод,
Покламасанг, покланмасанг, нечун бу ҳаёт?!
Нафси бало орқасидан эргашмайин, бас,
Диёнатнинг кўзи бўлиб боқмоғи лозим.
Дарёдаги тош сингари думалаб эмас,
Ҳар бир инсон дарё бўлиб оқмоғи лозим!

Қароқчибоши

Ўз-ўзидан диёнатга кирмас ҳар бадкор,
Уни зўрлаб диёнатга киритмоқ даркор.
Жароҳатлар битмас панду ё мантиқ билан,
Кўр кўзларни очмоқ керак фақат тиғ билан.
Куч-қудратда бу башарнинг дини, иймони,
Фақат қилич интизомга солгай дунёни.
Иншааллоҳ, бир куни мен қозонсам нусрат,
Сиз ҳақмисиз ёки менми – кўрсатгай фурсат.
Энди эса яхши қолинг!

(шерикларига)

Отларга энди!

Қароқчилар чиқиб кетишади. Отларнинг дупури аста-секин пасайиб боради. Бухорий ва савдогарлар бирпас сукутда қолишади.

Биринчи савдогар

Адолатли йигит экан, жасур ва танти!

Бухорий

Кўзларида қонлар тўкмак асъасаси бор,
Юрагида ҳокимият васвасаси бор.
Қашқирларга ҳомий, жаллодга мухлис,
Шайтонни енгишга шайланган иблис!..

Само бўзариб, тонг отиб кела бошлайди.

Иккинчи савдогар

Ҳазрат, зинҳор дилгир бўлманг... Тун бедор ўтди.
Сафарга ҳам отланмакнинг фурсати етди.

Бухорий

(ўзига келиб)

Ҳа, дарвоқе, кетмоқ керак, йўл олис, зотан.

(секин ортига боқиб)

Умр ортда қолиб кетди...

(олдинга қараб)

Олдинда – Ватан.

Юзларимга урилмоқда Турон шамоли,

Тахайюлим кўзгусида Аллоҳ жамоли.

Қани, кетдик!..

*Ушбу кўриниш бошидаги мусиқа янграйди. Ҳо-
физ кўшиқнинг давомини куйлайди. Бухорий ва сав-
догарлар аста-секин кетишлари асносида парда
бекила бошлайди.*

Парда

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

*Бухоро. Амир Холид аз-Зухалий саройи. Сарой
дабдаба билан безатилган. Тахтда амир ўтириб-
ди, унинг бир томонида Вазир Жаъфар ва муаррих
Ғунжор, иккинчи томонида Ҳарис ибн Абул Варқо ва
Муҳтасиб қўл қовуштириб туришибди.*

Амир Зухалий

Бухоронинг шон-шарафи – бизнинг ҳам шараф.

Шаҳарларни баҳолашар халқига қараб.

Мезон эрур иқлимю иморатлари,

Ҳазинаси, эл хунари, тижоратлари.

Шаҳримизда бу омиллар барчаси бордир,

Бироқ ҳали қилинажак ишлар бисёрдир.

Унинг шаънин нафақатким Хуросон аро,

Ёймоғимиз керакдурким кенг жаҳон аро.
Сизлар бунга нима дейсиз?

Ғунжор

(таъзим билан)

Изн берсалар...

Таърихлардан келур шундоқ муқаддас хабар.
Салмон Форсий бир ҳадисда этурким таъриф,
Қиёматда Хуросондан уч шаҳри шариф
Нур таратиб турар эмиш зийнатлар аро –
Бир – Яшкард, сўнг Самарқанд, бири – Бухоро.
Жабройилнинг ўзи ўтиб бундоқ гувоҳга,
Пайғом бермиш Муҳаммадун-Расулуллоҳга!
Бул машварат учун сизга ташаккур, амир,
Юрт равнақин ўйламаклик – кўп савоб, ахир.
Тағин бордир бул равнақнинг муҳим мезони.

Амир Зуҳалий

Сиз таърихни хўп ажойиб билурсиз, Ғунжор,
Демак, яна биз билмаган муҳим мезон бор!
Не экан ул?

Ғунжор

Шул ўлканинг илму урфони!

Варқо

Ҳаққост ростдур. Илму урфон борасида ҳам
Кўп тадбирлар кўрмакдалар амири олам.

Қутайбанинг замонида бўлса бир масжид,
Ҳозир юзлаб масжидлар бор, ўзингиз шоҳид.

Муҳтасиб

Фикрингизга қўшиламан, муҳтарам Варқо,
Қурилмоқда янги работ, янги хонақо.
Қозихона ишларидан мамнун фуқаро,
Хуросонда шариатнинг фахри Бухоро.

Жаъфар

Ҳа, Муҳтасиб, бу гапларнинг ростдир ҳаммаси...
Биз мавзудан жиндай чалғиб кетдик, чамаси,
Илму урфон борасида сўз очди Ғунжор,
Муаррихнинг таклифларин эшитмоқ даркор.

(Амирга таъзим қилади.)

Амир Зуҳалий

(Ғунжорга)

Хўш, муаррих не дейдилар?

Ғунжор

(таъзим билан)

Маълумингизким,
Шаҳримизда нашъу намо топмиш кўп олим.
Лекин бир зот келдиларким, сўз индаллоси,
Жаҳон аро ул ҳазратнинг йўқдир қиёси.
Бухорийдир! Тангри ёзмиш юрт иқболига,
Бутун шаҳар кўчиб чиқди истиқболига.

Бамисоли излаб келди беморин табиб,
Дарё оқиб келди гўё ўзанин топиб.

Муҳтасиб

(киноя билан)

Табиб келди?! Жуда оғир экан-да бемор?

Варқо

(ўша оҳангда)

Дарё келди?! Демак, энди тошқин хавфи бор.

Жаъфар

(Муҳтасиб ва Варқога)

Амиримнинг ташвишлари – Бухоро шаъни,
Сизнинг бундоқ киноядан не мақсад яъни?

Амир Зуҳалий

(Жаъфарга)

Имом ҳозир не иш билан машғулдир, Жаъфар?

Жаъфар

Сабоқ берар мадрасада, китоблар битар.

Амир Зуҳалий

Китоблар денг? Хўш, қандайин китоблари бор?

Жаъфар

Мендан кўра буни яхши билади Ғунжор.
(Амир саволомуз Ғунжорга қарайди.)

Ғунжор

Ҳазрат ҳадис борасинда мумтоз, беназир,
«Ал-Жомиъ ас-саҳиҳ»ларин этмишлар ҳозир.
Умрларин фидо айлаб, кезиб юрт, олам,
Энг ишончли ҳадисларни айламишлар жам.

Варқо

Энг ишончли ҳадис дейсиз, аслида, бироқ
Бу ҳадислар саҳиҳлиги сал шубҳалироқ.
Бизга етган хабарлардан шу нарса аён,
Басраликлар билдирмишлар Имомга гумон.

Жаъфар

Зотан, ғаввос уммонлардан олиб чиқар дур,
Лекин унга ўзга каслар эгалик қилур.

Амир Зуҳалий

Басраликлар нега гумон этмишлар, ажаб?

Варқо

(таъзим билан)

Элда юрар, Имом жиндай шаккок, деган гап,
Айтишарким, шаккоклигин пайқамоқ мушкул.

Сирли имо-ишоратлар айлар эмиш ул,
Англайвермас бул маънони ҳар қандай ғофил,
Ҳар сўзида минг бир ийҳом, минг бир тағофил.

Ғунжор

Бу бўҳтону иғволарга ҳасаддир боис,
Ҳали жаҳон кўрмагандир бундоқ муҳаддис.
Ровийлардан бири шундоқ қилмишким баён:
Бир туш кўрдим, Расулуллоҳ бўлмиш намоён.
Сал норози қиёфада тикилиб, алҳол,
Сўнгра менга айламишлар шундоқ бир савол:
Шофеийдан табакай дарс берурсиз, бироқ
Нега менинг китобимдан бермайсиз сабоқ?
Бул дашномдан довдирадим, ўзни йўқотдим,
Нурлар аро шамдай эриб зўрға сўз қотдим:
«Ё Расулим, сизнинг китобингиз қайсидур?»
Дедиларким: «Муҳаммад Ал-Бухорий зотнинг
«Ал-Жомиъ ас-саҳиҳ» номлиғ асари эрур».

Муҳтасиб

Балки илми бўлса бордир Имомнинг, Ғунжор,
Бироқ илми бошқа, дили бошқалар бисёр.
Нишопурда чекланмайин илм-урфон ила,
Халойиқнинг юрагига солиб ғулғула,
Ҳатто аҳли уламони менсимасдан то
Ул зот олий мансабларни этганмиш даъво!

Амир Зуҳалий

Наҳот олий мансабларни?..

Варқо

(таъзим қилиб)

Шундоқ, ҳазратим!
Келган хабар рост бўлса гар Ҳижоз, Басрадин,
Ул ҳар юртда шогирд йиғмиш мансаблар довлаб,
Аввал улар авом халқнинг кўнглини овлаб,
Сўнг Имомни этармишлар шу юртга даъват,
Халқ чиқармиш унга пешвоз беҳад, беадад.

Жаъфар

Тоғ қанчалар юксак бўлса, бўлса пурвиқор,
Унинг боши узра ёғур шунчалар кўп қор.
Юмронларни чўчитгайдир бургут парвози,
Шабпарақлар қуёшдан бир умр норози.
Гулханга ҳеч яқин кела олмас бўрилар,
Лекин зулмат оғушида яниб ириллар.

Муҳтасиб

Вазир аъзам! Бундоқ кескин ташбиҳлар нечун?
Ел бўлмаса, силкинмагай дарахтнинг учи.
Дин ва давлат юмушлари нозик ва масъул,
Шошқинликни, эҳтиросни ёқтирмайди ул.
Идрок лозим...

Варқо

Балли, лозим совуқ тафаккур!
Эслайдирсиз, амиримиз саройга бир қур
Ёш мударрис чорлаб, бериб масъул вазифа,

Ишондилар! Ўшал манфур мударрис эса
Қўшин тўплаб, қонлар тўкиб кўз тикди тахтга,
Аллоҳ ўзи жазо берди ўшал бадбахтга.

Муҳтасиб

Энди эса саҳроларда бўри каби оч
Ўтган-кетган карвонларни айлармиш торож.
Шоҳлик келмас, ахир, қароқчининг қўлидан,
Ўз чодирин чопгай ботир чиқса лўлидан.

Ғунжор

Бухорийга лавозимдан кетмаётир гап,
Ундан оқил маслаҳатлар олмоқлик – матлаб!
Ким чўчиса Бухорийдан, кўнгли бўлсин тўқ,
Ҳазрат юртга мансаб излаб келганлари йўқ.
Ёнгинангда дарё оқиб ётса-ю бекор,
Ундан боғлар яратмасанг, не фойдаси бор?!
Имом китоб битмишларким аълодан аъло –
Таърих, ахлоқ борасинда то ҳамон якто.
Амиримиз айласалар бир эзгу ният,
Имом берса наслимизга сабоқ, тарбият.

Амир Зўхалий

Маъқул таклиф. Аммо чорлаб саройга аввал,
Синаб кўргач, масъалани сўнг этайлик ҳал.
Эшитганмиз Бухорийнинг таърифин, бироқ
Юз бор эшитгандан бир бор кўрган яхшироқ.
Варқо билан Муҳтасибга бериб ваколат,
Жўнатайлик, зеро Имом Бухорий ҳазрат

Табаррук зот, ул кишига эҳтиром лозим,
Ярашмагай биз юборсак оддий мулозим.

(Варқо билан Муҳтасиб таъзим қилишади.)

Жаъфар

Кам бўлмангиз, олампаҳо!

Ғунжор

Маъкул бу, албат!

Амир Зуҳалий

Биласизким, менда ҳам бор илмга рағбат.
Бухорийга етказинглар менинг дедигим,
Олиб келсин ҳадис ила таърих битигин.
Биз саройдан Имом учун ажратайлик жой,
Тор ҳужрада ётгандирлар тутаб, ҳойнаҳой.
Ўқисинлар келиб бунда бир-бир, бобма-боб,
Билайликким, Имом битмиш қандайин китоб.
Саройдаги фарзандлару қавму қариндош –
Барчасига сабоқ берсин Имом бўлиб бош...

(Жаъфар билан Ғунжорга)

Вазир аъзам, Ғунжор, энди сизларга рухсат.

(Улар таъзим ила чиқиб кетишади.)

Варқо ва Муҳтасибга)

Ҳали Имом борасинда сўз кетган маҳал,
Шаккокклиги бор дедингиз. Мансабу амал

Ҳирси баланд, деб айтдингиз. Ва лекин альён
Буни элдан тутмоғингиз шарт эрур пинҳон.
Чунки элнинг орасида унинг нуфузи
Жуда юксак. Ижобатга ўтгай ҳар сўзи.
Боз устига, бўлиб ўтган ғалаёнлардан
Юрт нотинчдир. Ҳушёр турмоқ лозимдир ҳар дам.
Ҳузурига бораркансиз сизлар Имомнинг,
Амиримиз ҳомийси, денг, диннинг, иймоннинг.
Иншааллоҳ, Имом боис, юртда бизнинг ҳам
Нуфузимиз бўлғусидир собит, мустаҳкам.
Назокатли бўлинг. Тилга берманг ихтиёр!
Энди боринг, азизларим, омад бўлсин ёр...

*(Варқо ва Муҳтасиб таъзим қилиб, эшик олдида
келишаркан, бир-бирига)*

Варқо

Бухорийга сарой сари йўл очиб берсак,
Нуфузимиз анча пастлаб кетади, бешак.
Шаҳримизда Ғунжор каби мухлиси бисёр,
Саройда ҳам Жаъфар янглиғ ҳомийлари бор.
Биз шундай йўл тутайликким, ягона матлаб –
Киролмасин Имом сарой остонин ҳатлаб.

Муҳтасиб

Гап амирнинг амримас, иш битказмакликда,
Бу амрни қай йўсинда етказмакликда.
Оёқ билан эмас доим, фақиҳи аъзам,
Тил билан ҳам юриб кўрса бўлади баъзан.

(чиқиб кетишади)

Амир Зухалий

Кўп оғирдир бу муаммо. Бухоро халқи,
Имом деса, севинчдан бир тушади қалқиб.
О, авомни тушунмадим... Амир деса гар
Зир титрайди, лекин дайдиб келган, дарбадар
Бир инсоннинг ит сингари ялайди қўлин,
Ой чиққандек қоп-қоронғу тунига тўлин,
Ҳавас билан термулишар. Бармоқлар нуқиб
Кўрсатишар... Ололмадим авомни уқиб.
Мўъжазгина бир инсонда не хислат аён,
На мол-дунё, на салтанат, на ҳукму фармон –
Ҳеч бири йўқ. Ўнгиб кетган бир сидра уст-бош,
Тор бир хужра. Нечун унга эргашур авбош?..
Ҳечқиси йўқ, саройимга келаркан ул зот,
Илму урфон ҳомийси деб чиқараман от.
Бажарилгай мен чиқарган фармону аҳком,
Эл жиловин қўлларимда тутгайман маҳкам.
Мабодо мен саройда у билан муроса
Қилолмасам, топажакман ўзга хулоса.
Йўқ, ҳеч қачон сарой илму урфонга эмас,
Илму урфон саройга бош эгмоғи шарт. Бас,
Баским, дунё кўзларига суриб турган зот –
Келиб сургай пойимни ўз кўзига, ҳайҳот!..

Парда

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Бухородаги жомеъ масжидининг сабоқхонаси. Меҳробда бир қанча китоблар териб қўйилган. Тўрда лавҳ ва унда очиб қўйилган китоб. Пастга оддийгина палослар тўшалган. Имом Бухорий ҳаёл сурганича у ёқдан-бу ёққа бориб келмоқда.

Бухорий

Олимларни мен битта юрт ё бир элатга
Эмас зинҳор, балки бутун башариятга
Дахлдор деб билар эдим. Тажриба эса
Кўрсатдиким, хато экан ушбу хулоса.
Олимларнинг фақат илми башарий экан,
Ўзлари-чи, дайдиб юрар беюрт, беватан.
Қайси юртга бормасин у, жоҳиллар шу он
Тўпланишиб, бошлагайлар тухмат ва бўҳтон.
Зотан, илму урфон учун умрин тиккан зот
На мол-дунё, на мансабни менсигай, ҳайҳот!..
Молу дунё шундайин бир ширин оғуким,
Аждаҳо ўз қурбонини ютган каби жим –
Ўз комига тортиб борар. Бечора қурбон
Ажални ҳам енгаман дер мол-дунё билан..
Мансаб эса шундоқ ёлғон шуълаким нурпош,
Ундан кўзлар тиниб кетар, гангиб қолар бош.
Мен осмонга устунман дер мансабдор инсон,
Йўқса, қулаб тушажак дер заминга осмон.
Салтанатнинг ҳавосидир энг оғир ҳаво,
Кўзларини тўйдирмагай молу мулк, маъво.

Ер юзини забт этса ҳам, топмайин тўзим,
 Ё ер қаъри, ё фалакка бошлагай хужум.
 Хаёлига сиғмагайдир вужуднинг маҳви,
 Ўлимни ҳам атагай у тарихнинг саҳви.
 Мол-дунё ҳам, салтанат ҳам гарчи илмсиз
 Яшай олмас, лекин уни чўктиргали тиз
 Қайтмагай ҳеч ҳийла, бўҳтон, зўравонликдан,
 Илм аҳлига шафеъ йўқдир бу нодонликдан...
 Мансабига, дунёсига қўймадим кўнгил,
 Излаганим илм бўлди кезиб элма-эл.
 Сўраганим урфон бўлди дунёга боқиб,
 Қайга борсам, этди мени жаҳолат таъқиб.
 Гул изладим, қўлларимга тутдилар тикан!..
 Олимларнинг фақат илми башарий экан,
 Ўзларига ёт элларда йўқ экан нажот,
 Дея қайтдим ватан сари чиқариб қанот.
 Эвоҳ!.. Энди ватанда ҳам, турибман сезиб,
 Атрофимда қора шарпа юрибди кезиб.
 Дилга ўзинг ато этгил бир бардош қойим,
 Энди менинг борар жойим йўқдир, Худойим!..

*(Чуқур хаёлга толади.
 Шу пайт Термизий кириб келади.)*

Термизий

Ассалом, эй устоз, мени қилмангиз ийзо,
 Ҳаялладим...

Бухорий

Ҳечқиси йўқ, кел, Абу Исо!

Сен «Сунани Термизий»дек китоб битибсан,
Хурсандманки, ҳақиқатни англаб етибсан.

Термизий

Менга дастур бўлди сизнинг йўлингиз, устоз!

Бухорий

Балли! Фақат ҳақни ёзгил, ҳақиқатни ёз,
Аллоҳ Ўзи бўлсин сенга доим мададкор!
Яна қандай китоб битмак ниятларинг бор?

Термизий

Хаёлимда кеча-кундуз чарх урар шитоб
«Шамоиلى Набавия» деган бир китоб.

Бухорий

Боракаллоҳ! Сен кўнглимга бахш этдинг сурур,
Расулуллоҳ бани башар раҳнамосидур.
Бундай китоб тасниф эмак савобдир ғоят,
Ул зотга ким тақлид этса топгай саодат!

Термизий

Пайғамбардан китоб битмак буюк ниятим,
Бироқ, устоз, етармикан бунга қувватим?
Бўлармикан битганларим сизга ҳам манзур?

Бухорий

Сен илмда камтарликни қилмагин дастур.

Ҳақ йўлида сусткаш бўлма! Айла жидду жаҳд,
Устозидан ўзса шогирд, шудир буюк бахт!
Шогирдларим – толеимдур, йўғу боримдур,
Улар – менинг келажагим, ифтихоримдур.
Менинг сендан топган баҳрам, эй Абу Исо,
Сенинг меңдан топганиңдан кўп эрур илло!

Термизий

Раҳмат, устоз, юрагимга солдингиз шуъла,
Аммо дилга тинчлик бермас шубҳа, ғулғула...

Бухорий

Хўш, айтгин-чи, қандай шубҳа, ғулғуладур ул?

Термизий

Сўрманг асло! Айтсам, сиз ҳам бўлгайсиз малул.

Бухорий

Абу Исо! Дилинг тоза, кўнглинг қордай оқ,
Ҳеч кимсага озор бергинг келмайди, бироқ
Мен дунёда кўрдим қанча таъна, маломат,
Юрагимга чўкди не-не қайғу, малолат,
Ким, кўзларда ёш қуриди, оқибат бу бош
Минг бир тошга тега-тега бўлиб қолди тош.
Мен бу тошни энди аяб нетгайман, ахир,
Айтавергин...

Термизий

Хонақоҳнинг қаршисида бир
Издиҳомга дуч келдимким, зўр бақир-чақир,
Ҳам уламо, ҳам фузало, ҳам бой, ҳам фақир
Бўлинибон икки гуруҳ, икки қутбга,
Бир-бирини таҳқир этган, ёқасин тутган.
Секин бориб суриштираман мен шул орада,
Улар низо чиқармишлар сизнинг борада.

Бухорий

Сабаб?

Термизий

Билмам, устоз, бири сизни атар пок,
Ул бу гуруҳ қичқирадур: «Бухорий – шаккок!»

Бухорий

Ё алҳазар! Қандай манфур дунё ўйини,
Бу ерга ҳам етмиш Нишопурнинг қюни!

Термизий

Шубҳасизким, бунда қай бир ғаддор қўли бор.

Бухорий

Оҳ!.. Бу қўл кўп узун экан. Қутулмоқ душвор!..

Термизий

Устоз, кичик бир низо деб бўлмангиз дилгир.
Бу – ушоқ гап...

Бухорий

Ушоқ тош кўз чиқаргай, ахир.

Термизий

Бухорода ҳали, устоз, дину иймон бор,
Бош мударрис, мухтасиб бор, қозикалон бор.
Ўшалар ҳам берар бўлса бизларга фириб,
Арзимизни етказгаймиз амирга кириб,
Боражакмиз адлу инсоф сўраб девондан!

Бухорий

Абу Исо, дўл ерданмас, ёғар осмондан!..

(Шу пайт уч ёш талаба кириб келишади.)

Биринчи талаба

(Бухорийга)

Мен сабоқдан кетар бўлдим...

Иккинчи талаба

Устозим, мен ҳам!

Учинчи талаба

Менга эса, ўқийвергин, дедилар отам.

Бухорий

Кўклам боғин хазон этмиш бемаҳал совуқ,
Улгурмишдир навнихолни чирмаб чирмовуқ!

Термизий

(Биринчи ва иккинчи талабага)

Устозингиз алломадир улуғ, беназир,
Нечун кетар бўлдингиз сиз, боиси надир?

Биринчи талаба

Шаккокликдан қўрқамиз биз!

Иккинчи талаба

Куярмиш иймон!

Учинчи талаба

Ёлғон, устоз, бўҳтончилар тарқатган ёлғон!

Бухорий

Қовургайлар қирғовулни ўз ёғи билан,
Чоҳга тушгай ҳар кимса ўз оёғи билан...

(Оғир ўйга чўмиб)

Ариқ қаздим, ҳар қадамда айладилар банд,
 Гуллар экдим, алафларни қилдилар пайванд!
 Одамзодга мен кўрсатсам ўз қуёшини,
 Туякушдек у қумларга тикди бошини.
 Одамзодни мен чоҳлардан айладим огоҳ,
 Мен ўзимга ҳар қадамда қазидилар чоҳ.

(Биринчи ва иккинчи талабага)

Майли, боринг! Англагайсиз бир кун улғайиб,
 Қай манзилда кимлар сизни айлаган майиб.

*(Биринчи ва иккинчи талаба чиқиб кетади.
 Бухорий учинчи талабани бағрига босиб)*

Бахтли эдим ярай олсам сенинг корингга,
 Минг ташаккур ул падари бузрукворингга.
 Ўғлим, мушкул йўл бошида турибсан гарчанд,
 Бухородан, майли, фақат биргина фарзанд
 Чиқса эди мендан кейин кўтаргувчи туғ –
 Қиёматда юзим Аллоҳ олдида ёруғ!

(Шу пайт Варқо билан Муҳтасиб кириб келишади.)

Варқо

Салом бўлсин Бухорийға!

(Термизий ва талабага разм солиб)

Бухорийларға!

Бухорий

Хуш келибсиз Аллоҳимнинг уйига, Варқо!

Муҳтасиб

Йўқлаб келдик. Илмингизга бошлаб келди роҳ!

Бухорий

Биз ғарибни йўқлаганни йўқласин Аллоҳ!

Варқо

(Термизийга)

Абу Исо тузукмилар?

Термизий

(қўли кўксиди)

Аллоҳга шукур!

Муҳтасиб

*(кинояомуз Бухорий, Термизий ва талабага
ишора қилиб)*

Учта ҳалқа – бир силсила! Нур устига нур!

Варқо

Амир сизга юбордилар дуойи салом!

Бухорий

Бизларнинг ҳам тилдан дуо тушмайди мудом!

Муҳтасиб

Амиримиз амрини биз келтирдик сизга.

Бухорий

Ризойи Рабб ҳар бир амр бош устимизга!

Варқо

Ул ҳазратнинг сизга бўлак ҳурматлари бор,
Илму урфон ўрганмакка рағбатлари бор.

Бухорий

Бул ниятдан бош кўкларга етмасин нечун?
Эзгуликнинг бўлмагайдир эртаю кечи.

Муҳтасиб

Ҳадис, тарих борасинда битмишсиз китоб,
Иккисини олиб юринг биз билан шитоб!

Бухорий

Боиси не?

Варқо

Унда сизга ажратмишлар жой,
Энди, Имом, яшайдирган ерингиз – сарой!

Муҳтасиб*(масхараомуз)*

Амиримга китобингиз ўқиб турасиз,
Қон-қариндош, фарзандларга сабоқ берасиз.

Бухорий

Ахир, бунда менинг не-не толибларим бор,
Уларни тарк айламак кўп душвордир, душвор.

Варқо*(кибр билан)*

Илму урфон ярашадир мардуми хосга,
Шарт эмасдир илм ўрганмак авомун-носга!

Бухорий

Илму урфон борасинда чекманг бундоқ дарз,
Ҳар мўъмину мўъминага илм ўрганмак – фарз.

Муҳтасиб

Имом, сизга ярашмайдир бундоқ хитоблар,
Не қилурсиз амир этса қаҳру итоблар?

Бухорий*(бир қадар асабийлашиб)*

Илм олурлар у Чинда ҳам бўлса гар бориб,
Бормагай ҳеч эшикка илм ўзи ёлбориб!

Варқо

Демак, ҳатто амирларнинг саройига ҳам?

Бухорий

Боқмагай ул мансабига ё жойига ҳам!

Варқо

Раб каломин эслатайин билсангиз-да гар,
Оятким: «Ва амма-с-соила фа-ла танҳар».
Маъносидан огоҳдирсиз, такрор айтарман!
Яъни: «Бироқ сўровчини қуруқ қайтарма».

Бухорий

Ҳа, менинг ҳам шундоқ оят тушди ёдима:
«Ва иза роайта толибан ли фа-кун лаҳу ходиман».
Нозил бўлмиш Аллоҳ амрин маънисидир бул –
«Мени изловчини кўрсанг, унга ходим бўл».

Муҳтасиб

Раво эрмас сиздан бундоқ жавоб – терс, дақиқ,
Айлагайлар ул зот сизнинг мажлисни таъқиқ.

Бухорий

(шиддат билан)

Мен илмни саройларда юрмам хор қилиб,
У кимгаки лозим бўлса, ўргансин келиб!

Ўз илмимни ҳеч кимсадан тутмайман пинҳон,
Эшигимиз очик эрур – гадоми, султон –
Келсин очик чеҳра билан, биз очиб қучоқ,
Қудратимиз етган қадар берайлик сабоқ!
Зинҳор сабоқ бермагайман хусусий, шахсий,
Тутмагайлар асло илму урфонни махфий.
Мажлисларим кимки таъқиқ айласа агар,
Масъулият ўшал зотнинг бўйнига тушар
Ва оқибат ҳисоб-китоб айларкан Аллоҳ,
Қиёматда соқит эрур зиммадан гуноҳ!

Варқо

Етказгаймиз бул гапларни Амирга тўлиқ.

Бухорий

Ҳа, етказинг! Менда бундан бўлак жавоб йўқ!

Муҳтасиб

Ва амирнинг амрини ҳам олиб қайтгаймиз!

Бухорий

Аллоҳ амри неки бўлса, шуни кутгаймиз!

*(Варқо ва Муҳтасиб мамнун қиёфада кибр билан
чиқиб кетишади.)*

Термизий

Кўнишингиз лозимиди таклифга, устоз,
Амирларнинг амри – барҳақ, дастлари дароз.

Истагига етмагунча қўймагай улар,
Ўз сўзини синдирганни синдирмоқ бўлар!

Бухорий

Бу умримнинг боғларига кириб келди куз,
Қуюнлардан қўрқмоқ энди мен учун номус.
Қўрқув ғолиб – инсон бир бор эгилса агар,
Бурни ерга теккунича эгилаверар.
Сўнгра унинг елкасига чиқар-да шайтон,
Ўз истаган қўйларига солгай бегумон.
Бир эгилган инсон қайтиб кўтаролмас бош,
Кўролмагай – қайда осмон, қайларда қуёш.

Термизий

Бўлса агар сарой ичра сиз каби мумтоз,
Илмимизга тегармиди фойдаси бироз?

Учинчи талаба

Йўқ-йўқ, устоз, асло бора кўрманг у жойга,
Йўқса, бизни йўлатмаслар зинҳор саройга.
Сўнгра бизга ким ҳам сабоқ берар эди, ким?!

Бухорий

(Талаба елкасига қўлини қўйиб)

Кўнглинг шабнам каби тоза. Офарин, ўғлим.
Кўзларингга қўнган эмас риё ғубори,
Бошларингга ёққани йўқ дунёнинг қори.

(Термизийга)

Абу Исо, бу нигоҳга қарагин бир зум,
Тарк этгали қандай қийсин буларни кўзим.
Бу нигоҳлар зол очунга ҳайрат ва савол,
Ниҳол экиб, ўзим уни этмасман завол.

Термизий

Устозим, мен илму урфон ғамини ейман,
Бандага гоҳ мурося ҳам лозимми дейман?
Зирваларга одамизод чиқа олмас тик,
Амир қаҳри ўпқон эрур, ундан қўрққулик!

Бухорий

Бандасининг бу дунёда битта ваҳми бор,
Қўрқадиган бир зот борким, ул – Парвардигор!
Биру бордан қўрқмаса ким, қўрқса бандадан,
Ҳар илинжга мутеъ бўлгай, кетгай юзтубан.
Нафсу тамаъ ул шўрликни кетгай етаклаб,
Қад кўтариб яшай олмас, юргай эмаклаб.
Нажот сўраб келганларни итдек талар ул,
Манфаатнинг товонларин бориб ялар ул...
Аллоҳидан қўрққан асло қўрқмас бандадан,
Билар, Аллоҳ ҳар ишидан воқифдир, зотан.
Ҳар хўрлигу ҳар зўрликдан ёнади жони,
Кўнгул ичра исён қилур унинг иймони.

Шу пайт бир тўда қаландарлар бостириб киришади. Бухорий, Термизий ва учинчи талаба бир томонда, қаландарлар бир томонда.

Биринчи қаландар*(Бухорийга)*

Нечун келдинг Бухорога, эй кофир Имом?

Иккинчи қаландар

Шундоқ шариф шаҳримизни айладинг ҳаром!

Учинчи қаландар

Уламога таъна этган, ёзғирган иблис!

Тўртинчи қаландар

Халойиқни Ҳақ йўлидан оздирган иблис!

Бухорий

Сиз эй, сўйлоқ асо тутган жоҳил оломон,
Ўзингиз ҳам кимларгадир асо бегумон.
Қаердадир соҳибингиз гиж-гижлаб турар,
Эгасидан рағбат олган ит баттар хурар.

Биринчи қаландар*(Бухорийни кўрсатиб)*

Буни дорга осмоқ керак кўзини ёшлаб!

Иккинчи қаландар

Сўймоқ керак бу шаккокни товондан бошлаб!

Учинчи қаландар

Бўйнига тош осиб сувга ғарқ қилмоқ керак!

Тўртинчи қаландар

Тошбўронлар қилиб уни ўлдирмоқ керак!

Термизий

(олдинга чиқиб)

Шундоқ зотни шаккок деган тилларга лаънат!
Ўз роҳатин ўйламасдан, этмасдан миннат,
Тоқат айлаб шум замоннинг таҳқирларига,
Маломати, ҳақорати – бари-барига
Бардош бериб, бу дунёда тўпласа зиё,
Эвазига маломатлар айласа дунё!
Жаҳолатнинг асо тутган сўқир кўзлари
Мен ҳақман, деб даъво қилса, қуюн сингари
Ёпирилса маърифатнинг чаманларига,
Қандоқ чидаш мумкин, ахир, бунинг барига?!
Фалак, бу не бедодликдир, бу нечук таҳқир,
Ё Раббано! Сенинг кўзинг очиқ-ку, ахир!

(Шу пайт Варқо ва Муҳтасиб кириб келишади.)

Биринчи қаландар

(Бухорийни кўрсатиб)

Иблис билан, шайтон билан ҳамкорга ўлим!

Иккинчи қаландар

Шум ниятин пинҳон тутган маккорга ўлим!

Учинчи қаландар

Куфру ғараз йўлин тутган бадкорга ўлим!

Тўртинчи қаландар

Динимизни бузмоқ бўлган ғаддорга ўлим!

Бухорий

Эй сиз, зулмат ғорларида қолиб кетганлар,
Эй сиз, нурдан, шуъладан хун талаб этганлар!
Қонсираган кўзингизда шум ниятлар жо,
Билурменким, келмакдадир қайдан бу фатво.
Болта каби ҳозирдирсиз тўкмоқ учун қон,
Сопингизни кимлар тутиб тургани аён!

Варқо

Имом, дилда шаккоксиз-у, тилда ботирсиз,
Тағин кимга бундоқ шама қилаётирсиз?!
Қаландарлар – Аллоҳ дўсти, диёнат дасти,
Ҳеч кимсага ғарази йўқ, ҳеч кимга – қасди!
Қўрқмагайлар, ҳақиқатни айтурлар тикка,
Фақат тоқат қилолмаслар иймонсизликка.
Жиход айлаб динимизни тозалаш – кори,
Улар иймон таянчидир, ислом лашкари!

Бухорий

Ҳа, зўр лашкар, кўзларидан кўрингай ошкор,
Фалакка тиғ, қуёшга қўл кўтарган лашкар!

Муҳтасиб

Дин софлиги учун қон ҳам тўкилгай бот-бот,
Пайғамбардан мерос эрур муборак жиҳод!

Бухорий

О-о-ҳ!.. Пайғамбар номи билан оқди қанча қон,
Муслим қонин дарё-дарё тўкди мусулмон...
Озор берманг, деган ахир, Расули акрам,
Тинчу тотув яшаётган ғайридинга ҳам.
Бу лашкар-чи, кундузлардан тун талаб қилур,
Надоматким, ўз қавмидан хун талаб қилур.
Бу лашкару лашкарбошин нияти аён –
Салтанатга жон-жаҳд билан интилган илон!

Варқо

Тухмат қилманг, Имом, булар ғараздан олис,
Мақсадлари эзгу эрур, нияти холис.
Балли денгим, Ҳақ йўлини тутмишлар маҳкам,
Бухоронинг иймонига собит истеҳком.
Гапингиздан анқиётган фитна бўйидир,
Булар кеча-кундуз Амир дуогўйидир.
Фақр элини айблашга йўқ ҳақингиз минбаъд!

(Қаландарларга)

Аллоҳимнинг дўстлари, бас, сизларга рухсат!

(Қаландарлар зикр туша бошлашади.)

Биринчи қаландар

Бухоронинг иймонимиз!

Барча қаландарлар

Ҳақ, дўст, ё Аллоҳ!

Иккинчи қаландар

Ҳаққа фидодир жонимиз!

Барча қаландарлар

Ҳақ, дўст, ё Аллоҳ!

Учинчи қаландар

Йўлдан оздирма, Раббано!

Барча қаландарлар

Ҳақ, дўст, ё Аллоҳ!

Тўртинчи қаландар

Йўллариингнинг қурбонимиз!

Барча қаландарлар

Ҳақ, дўст, ё Аллоҳ!

*(Қаландарлар «Ҳақ, дўст, ё Аллоҳ!»ни такрорлаб
чиқиб кетишади.)*

Муҳтасиб

(Бухорийга)

Қаландарлар сиздан бир оз ранжиган ўхшар?

Бухорий

(киноя билан)

Бир кимсадан ранжимагай бус-бутун лашкар.

Варқо

Аллоҳ ажрин бергай, банда қилгай таваккул...

Муҳтасиб

Келдик амир номларидан биз бўлиб вакил.

Бухорий

Фуқародан итоатдур, эгамиз бўйин.

Варқо

Тингланг! Шундоқ бўлди сизга амри ҳумоюн:

(амрни очиб ўқийди)

«Мақсадимиз – юртда этмоқ тотувлик жорий,
Бухородан дарҳол чиқиб кетсин Бухорий!»

Термизий

Ё Раб?!

Талаба

Устоз!?

Бухорий

Ё Раббано! Ё Қодир эгам,
Бир бошимга шунча бало кам эдими, кам?!
Йўлларингдан чиқмасам-у, йўлим бормасанг,
Ўз юртимда осойишта ўлим бермасанг!

Муҳтасиб

Биз – эгилган бошдурмизким, ўзга не илож?

Бухорий

Ҳа, сиз – бошсиз! Амир сизга кийдирилган тож!

Варқо

Бўйсунгайсиз бу ҳукмга, Амир ишонгай!

Бухорий

Кувнанг энди, пайкониңиз тегди нишонга!

(Варқо билан Муҳтасиб сохта таъзим ила чиқиб кетишади.)

Ватан ёлғиз илинж эди, сўнгги манзил, вой,
Фарзандига бермади у бир қабрлик жой!
Аюрмишлар мени бундоқ чаманимдан ҳам,
Кетар бўлдим ватандан ҳам, ватанимдан ҳам!

Термизий

Устоз, кетманг биз ғариблар кўзини ёшлаб!

Талаба

Юринг, сизни мен борайин уйимга бошлаб!

Бухорий

Йўқ, мени деб бошингизга ёққай маломат,
Мен тугадим. Энди сизлар бўлинг саломат.
Абу Исо! Ушбу юртда шогирдлар бисёр,
Сен уларни оғушингдан ажратма зинҳор.
Мен – уммонга етган дарё! Солсалар ҳам банд,
Ортдан келган оқим этгай бу бандни парканд.
Аллоҳимдан ёғар экан оби раҳмат то –
Дарёларга банд сололмас бандаси асло!..
Китобларим сенга мерос, шогирдлар мерос...
Видолашмоқ пайти келди... Мен энди бироз
Нафас ростлай. Ўйлаб кўрай борар маконим...
Қани, келинг!

(Видолашиш учун қучоқ очади.)

Термизий*(қучоқлашиб)*

Устоз!..

Талаба*(қучоқлашиб, йиғлаб)*

Устоз!..

Бухорий

Йиғлама, жоним.

Арзимагай бу дунёси оху зорингга!

Ташаккур айт ул падари бузрукворингга...

Термизий ва талаба видолашиб чиқиб кетишади. Бухорий қаттиқ изтироб ичида ўйга толади. Шуълалар заифлашади. Шу пайт саҳнанинг бир четида оппоқ либосли Она қиёфаси намоён бўлади.

Бухорий*(ҳайрат ичида)*

Ё Рабб! Ўзингизми, муҳтарама волидам?!

Она

Қабул бўлсин! Ҳаждан омон қайтдингми, болам?

Бухорий

Онажоним, қирқ беш йилга чўзилди бу ҳаж!

Она

Узун ҳаждир бу дунёда умр деган важ.

Бухорий

Йўлим жуда оғир бўлди, мушкул бўлди ул,
Билмасманким, даргоҳида айларми қабул.

Она

Ўлчанмагай бу йўл умринг, муддатинг билан,
Даргоҳига келгайсан ўз ниятинг билан.

Бухорий

Онажоним, ниятимни тутган эдим пок,
Бироқ яна сокинликни кўп кўрди афлок.

Она

Сочларингга кўнмиш қиров, кўзларингда ғам,
Кўпи кетиб, ози қолди, сабр этгин, болам.

Бухорий

Сарсон бўлган бу вужуднинг гуноҳи нима?

Она

Бу дунёда хор вужуднинг ғамини ема.
Кўп ажойиб сирлар борким, англарсан ҳали,
Мезон – инсон вужудимас, илму амали.

Кўпи кетиб, ози қолди, чекмагин алам,
Яна бироз сабр эт... сабр эт... сабр этгил, болам...

(Она ғойиб бўлади.)

Бухорий

(чўчиб ўзига келади)

Шунча меҳнат чекиб, шунча машаққат чекиб,
Гоҳ дарддан букилиб, гоҳ ғамлардан ичикиб,
Чок-чокидан сўкилибон кетса ҳам бандим,
Эй бор Худоё, зинҳор қарғанмагандим.
Йўлларингда оч қолганда, ташна қолганда,
Жонимга минг жабру жафо буров солганда,
Гарчи риёзатлар чекдим, ёндим, ўртандим,
Эй бор Худоё, зинҳор қарғанмагандим.
Сўнгги дамда Ватанимдан этдилар жудо,
Энди эса қарғанаман, эй бор Худоё!
Ким қасд қилган бўлса менга, тутсин уволим,
Ўзларию фарзандлари, аҳли аёли –
Барчасига, ёлбораман, юборгил жазо,
Эй Аллоҳим! Эй Яратган! Эй бор Худоё!..

Парда

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Хартанг қишлоғидаги бир ҳовли. Оқшом. Ҳовли супасида Бухорий, ҳовли эгаси Ғолиб Абий Жабройил ва шу ерлик олим Хартангий суҳбатлашиб ўтиришибди.

Хартангий

Ҳазрат Имом, сиздек зотлар – Аллоҳнинг нури.
Хира тортса инсон онги, башар шуури,
Юз йилдами, минг йилдами, қодир Худойим,
Ҳидоятга бошласин деб башарни, доим
Ёғдиргай ўз нурин, бироқ боиси надир,
Заминда бу нури илоҳ топмагай қадр?

Бухорий

О, Хартангий, кўп ўйладим бу ҳақда мен ҳам,
Бисёр сирлар Яратганнинг ўзида мубҳам.
Гарчи нурсиз яшай олмас на гул, на тикан,
Лек дунёда нурдан ожиз қувват йўқ экан.
Мана, олинг табиатнинг офатларини,
Сув балосин, ўт балосин даҳшатларини.
Тошқин бўлса, шиддатига беролмайин дош,
Тоғлардан то денгиз қадар думалайди тош.
Ё ўт тушса, хўл-қуруқ деб ажратмагай ул,
Қанча боғлар сал фурсатда ёниб бўлгай кул.
Зилзилалар даҳшати-ку бундан ҳам ёмон,
Не-не собит қошоналар лаҳзада вайрон.
Бироқ нурнинг бундоқ ёвуз шиддати йўқдир,
Зиёни йўқ, қабоҳати, офати йўқдир.

Тор туйнукдан тушган нурга боқинг, ложарам,
 Тўсмоқ мумкин уни пиёз пўсти билан ҳам.
 Туриб қолгай шу сарҳадда шўрлик бойланиб,
 Ўтолмагай ҳатто шамол каби айланиб.
 Нур иймоннинг белгисидир, кўнгилдаги мулк,
 Шу боис ҳам унда зўрлик, зўравонлик йўқ.

Ғолиб Жабройил

Балли, устоз! Бироқ яшнаб турғали бу нур
 Қуёш каби жовидон бир ҳомий ҳам зарур.
 Бухорода саройига чорламиш амир,
 Рад этмасдан, ҳузурига борсангиз, ахир,
 Бўлмасмиди ҳам кўнгил тинч, ҳам қорнингиз тўқ?

Бухорий

Умр фақат қорин ғамин емоқ эмас, йўқ,
 Ғолиб, илминг ўзгаларга ўргатмасанг сен,
 Хазинани ерга кўмиб қўймоқ билан тенг.
 Инсон умри ёниб турган бир шамга монанд,
 Шуъласидан бўлмоғи шарт барча баҳраманд.

Хартангий

Ёқиб бўлмас шамни шамолларда, ҳойнаҳой,
 Унга, ахир, хилват лозим, осойишта жой.

Бухорий

Илож йўқдир шамолларга сабрдан бўлак,
 Осойишта макон бўлмас қабрдан бўлак.
 У эса энг сўнгги манзил, сўнгги марҳала,
 Унга қадар ёнмоқ керак, йўқ ўзга чора.

Ғолиб Жабройил

Хўш, мана сиз Бухородан чиқмишсиз кетиб
Байканд сари. Бироқ сиздан аввалроқ етиб
Бормиш қушдек учиб ҳасад, тухмат ва бўҳтон,
Вовайло деб йўл олмишсиз тагин биз томон.
Гарчи бизлар сизни бошга кўтаргаймиз, бас,
Умр фақат сафарларда ўтса ҳам бўлмас.
Неларнидир орттирмоқ шарт келгач ҳаётга,
Бола-бақра, уй-жой лозим одамизодга!

Бухорий

Тўғри, Ғолиб, умр ўтказсам сокин, фарағат,
Ёғмасмиди бошларимга шунча маломат.
Бироқ мени болаликдан бир ўй, бир хаёл
Тинч қўймасди, ўз-ўзимга берардим савол:
Рабб йўлламиш одамзодга не-не пайғомлар,
Ҳидоятга даъват этмиш қанча Пайғамбар.
Лекин нечун ғолиб келиб қонларда шайтон,
Ҳақ йўлидан юз ўғирмиш ҳамиша инсон?..
Ва ниҳоят жавоб топдим бу саволга мос,
Одамзодни этгай фақат маърифат халос.
Забт айлади бу хулоса қалбни бирйўла,
Ўз домига тортиб кетди ўша ғулғула.
Юрагимга башар бахтин орзуси инди
Ва ўз бахтим жуда-жуда кичик кўринди.
Тўғримиди, хатомиди бу йўлим, билмам,
Аммо зинҳор пушмоним йўқ, кўнгил хотиржам.

Хартангий

Ҳа, маърифат – муқаддас йўл, улуғ йўл, аммо
Қай замонда қадр топмиш шўрлик уламо?

Бухорий

Эвоҳ, доим топавермас бу қавм қадр,
Бироқ башар бахти унинг зиммасидадир.
Уламолар самодаги юлдузга ўхшар,
Унга боқиб ўз йўлини белгилар башар.
Ботса агар ушбу юлдуз, зулматда шошиб,
Одамизод ўз йўлидан кетгай адашиб.

(Шу пайт Ибнус Субкий кириб келади.)

Ибнус Субкий

Ассалому алайкумлар, эй аҳли сафо!

Ғолиб Жабройил

Марҳаболар. Ибнус Субкий!

Хартангий

Келинг!

Бухорий

Марҳабо!

Ғолиб Жабройил

Неча кунким, тақсир, кўздан бўлдингиз ғойиб?

Ибнус Субкий

Бухородан хабар топиб келдим ғаройиб.

Ғолиб Жабройил

Хўш-хўш?

Хартангий

Эштайлик, не хабар экан?

Ибнус Субкий

Подишоҳи Хуросоннинг фармони билан
Бухоронинг амири ул Холид Зуҳалий
Жазоланмиш!

Хартангий

Нечук жазо?

Ибнус Субкий

Фармони олий
Шарти ила эшакка терс миндирилиб у
Шаҳар ичра қилинмишдир сазойи!

Бухорий

Ё-ху!

Ибнус Субкий

Сўнг зиндонбанд этилмишдир ҳамда шаҳардан
Аҳли аёл, фарзандлари бўлмиш бадарға.

Хартангий

(Бухорийга)

Ҳазрат Имом, мана, кўринг, аҳён-аҳёнда
Адолат ҳам бор экан-ку, ахир, жаҳонда.

Ибнус Субкий

Қолмамишдир бу жазодан тагин бенасиб
Ҳарис ибн Абил Варқо ҳамда Муҳтасиб!

Бухорий

(қўлларини фалакка чўзиб)

Ё Худойим! Наҳот етдинг менинг додимга,
Жоним фидо Қодир деган сенинг отингга!
Икки бора мен ўзингга қилиб муножот,
Тилангандим, икки гал ҳам бергандинг нажот!
Қарғангандим умрим бўйи мен фақат бир бор,
Уни ҳам сен қабул этдинг, ё Парвардигор!

Хартангий

Ҳа, Аллоҳнинг амри барҳақ, марҳамати кенг,
Гадони шоҳ, шоҳни қилар гадо билан тенг!

(Шу пайт Мулла Қосид кириб келади.)

Мулла Қосид

Ассалому алайкум!

Ғолиб Жабройил

(ёқинқирамай)

Ҳа, келингиз, Қосид!

Мулла Қосид

Келдик-келдик! Бизни эл-юрт айлади восит.

Ибнус Субкий

Қани-қани, эштайлик юрт пешвосидан,
Улус сизни не юмушга этмиш восита?

Мулла Қосид

Бугун пешин биз масжидда айтар эдик ваъз,
Ҳовлимизда содир бўлди бир низо баъдаз.

Ғолиб Жаброил

Боиси не?

Мулла Қосид

Фақат мени тутгайлар маъзур...
Ушбу низо...

(Бухорийни кўрсатиб)

Ҳазратимга тааллуқ эрур.
Бухородан ва Байканддан келмишким хабар,
Ҳазрат кезиб элма-элу шаҳарма-шаҳар,
Сепиб юрган эмишлар шаккоклик уруғин...

(Барча қаттиқ ҳайратда)

Кентимиздан кетсинлар деб халқ этди зуғум.
Ҳарчанд халққа тушунтирмак бўлдик гарчи биз,
Бир оёқда туриб олган лекин қавмимиз...

(Бухорий бошини чангаллаб олади.)

Хартангий

(киноя билан)

Ва қавмингиз бир ёқадан чиқармишдир бош?!

Мулла Қосид

Бас келолмай қолдим мен ҳам. Жунбишда авбош.

Ғолиб Жаброил

Мулла Қосид! Ахир, меҳмон Аллоҳдан ато,
Меҳмонини сийлагайдир ғайридин ҳатто!

Мулла Қосид

Шундоқ-ку-я, кентимизда улус бетоқат,
Мен аланга чиқишидан кўрқаман фақат.
Чўчитгайдир мени қонлар тўкилмоқ хавфи,
Мен бир восит... Яна бир бор этсинлар афу...

(Таъзим қилиб чиқиб кетади.)

*Ҳамма оғир сукутга чўмади. Бухорий оғир бош
қўтариб фалакка боқади.*

Бухорий

Учиб юрар бу шумхабар шамолдан ўзгин,
Ё Рабб! Сенинг осмонингни босганми кузғун?!
Юрагимга ўзинг солдинг буюк бир дарё...
Ва дарёдек менга қўним бермадинг асло.
Осмонингда зиё сочган сайёра қилдинг,
Сайёрадек умрим бўйи оввора қилдинг.
Дарахт бўлгим келди, ҳар гал кўчирдинг мени,
Қуюнингда зарра қумдек учирдинг мени.
Бир жонимга минг зулму минг қийновлар бўлди,
Умрим фақат синов бўлди, синовлар бўлди.

Ибнус Субкий

Мулла Қосид нияти-ку, беш қўлдай маълум,
Халойиқни қўзғаган ҳам шу нияти шум.

Хартангий

Қайғурмангиз, Ҳазрат! Эртан биз йиғиб халқни,
Англатгаймиз сиз ҳақда бор ҳақиқат, ҳақни.
Шум Қосиддан кам эмасдир бизнинг ҳам нуфуз...

Бухорий

Йўқ-йўқ! Агар мен кетмасам, тинчимас улус.
Ёнган ўтдир, тошқин сувдир жоҳилнинг жаҳли...
Мени даъват этган эди Самарқанд аҳли,
Берган нону тузингизга рози бўлинг, бас,
Хайр энди, дарҳол йўлга тушмасам бўлмас!

*Ғолиб Жабройил, Хартангий, Ибнус Субкийлар
билан кучоқлашиб хайрлашади ва эшик сари юради.
Улар унинг ортидан эргашишади. Уч-тўрт қадам
юргач, гандираклар кетади ва қулаб туша бошлай-
ди. Мезбонлар уни суяб қолишади.*

Ғолиб Жаброил

Нима бўлди сизга, Ҳазрат?!

Ибнус Субкий

Сув келтир, Ғолиб!

(Ғолиб сувга югуриб кетади.)

Хартангий*(Бухорийга)*

Ҳозир ўтиб кетгай. Бир оз қолмишсиз толиб...

Бухорий*(ҳолсиз)*

Йўқ!.. Эй иймон, сўнгги дамда энди солим тур...
Ўтмас дард бу... Энди ўтмоқ менинг галимдур...

Ғолиб Жабройил идишда сув олиб келади. Бухорийга бир-икки қултум сув ичиришади. У бир оз ўзига келгандек бўлади.

Дунёни кенг деб ўйлаган эканман бекор,
Бу дунёси бир бандага бўлиб қолди тор...
Кўпи кетиб, ози қолди... Ё Қодир Эгам...
Мана, ози ҳам тугади... Азиз волидам...
Етказингиз, афу этдим мен ғаддорларни,
Ҳасадгўйлар, бўҳтончилар, риёкорларни...
Ким ёмонлик қилган бўлса, ёддан ўчирдим,
Етказингиз, золимларнинг зулмин кечирдим...
Ҳам-м-масини кечирдим мен... Эй Қодир Эгам...
Дариғ тутма раҳматингни ўшалардан ҳам...
Алвидо, эй фоний дунё... Эй аччиқ ҳаёт!..
Ассалом, эй Абадият... Ассалом, мамот!..
Мен тайёрман... Юзим ёруғ... Ўзингда хаёл...
Олар бўлсанг, Бор Худоё, омонатинг ол!..
Ло илоҳа иллаллоҳ!.. Муҳаммадун абдуҳу ва
Расулуху!..

Ҳазрат Имом Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий ҳазратлари жон таслим этадилар. Хартангий, Ғолиб Жабройил, Ибнус Субкий юзларига фотиҳа тортишади.

Тамом

1998 йил

Усердие

* * *

Мовий дунёлардан бир насим келур,
Маним бу насимга ҳавасим келур.
Жисмим бунда менинг, руҳим ундадир,
Мовий дунёлардан нафасим келур.
Менинг хотиротим – заминдек қадим,
Ёшим баробардир Қуёш ёшига.
Лекин ҳеч бепарво қарай билмадим
Хилқатнинг ҳар битта гулу тошига.
Гуллар ўзлигини англадим, бас,
Тош ҳам тошлигига иқрорми бугун?..
Чап кўкракда санчиқ ҳамон босилмас,
Икки қош ўртаси тугундир, тугун.
Тошлар чатнай бошлар, гулларда титроқ,
Сегоҳ оҳангида эсади насим...
Ҳали бу дунёда яшайман узоқ,
Ҳали бу дунёдан қайтмас нафасим.

ЙЎЛ УЗОҚ

Биз шунчаки сайрга келдик,
Майлимизни тортди
Замин бекати.
Бир дуойи хайрга келдик,
Савоби ҳаммага тегади.
Офтобларда бўлдик жизғанак,
Сиз фароғат топинг кўлкада.
Наҳот бир оғочни қизғансак
Сиздан, шу бепоён ўлкада?..
Тўзғиб кетган бўлса, айб этманг
Фақирнинг жўн бошмоқларини.
Фақат сўзлаб бизни чалғитманг
Ернинг ёлғон-яшмоқларини.
Тиланмаймиз ниёз аттордан,
Сўрмаймиз ҳаловат буржини.
Чўчимаймиз риёзатлардан,
Елкада – маломат хуржуни.
Кел, бу айшни кўрайлик баҳам,
Дея қўйманг бизга қил тузоқ.
Ҳали бошқа дунёларга ҳам
Боришимиз керак...
Йўл узоқ...

КУТИШ

Сен доим қайгадир шошиб яшайсан,
Қалбингда бир дунё орзу ва умид.
Баҳор дарёсидай тошиб яшайсан,
Мен эса дарахтдай сақлайман сукут.
Зўрға улгурасан «хайр» демоққа,
Автобуслар сени олиб кетади.
Сен елиб борасан билгисиз ёққа,
Бекатда бир кимса қолиб кетади.
Сенга қанот берар ёшликнинг сеҳри,
Ниятлар етаклар, тилаклар чорлар.
Тушингга киради ўзга юрт меҳри,
Хаёлинг ўғирлар олис диёрлар.
Парвозлар шиддати ёғар юзингдан,
Тайёралар олиб учади сени.
Бегона шамоллар ўпар кўзингдан,
Бегона муҳитлар қучади сени.
Ўлжа олиб учган бургутдай тамкин
Тайёра кўзлардан бўларкан ғойиб,
Бир кимса заминда қолади ғамгин,
Бир кимса фалакка боқар мунғайиб...
Баҳорлар яшнайти сенинг отингдан,
Толе гулдасталар этаркан тортиқ,
Хонгулим, бу кунлар чиқар ёдингдан,
Хотиралар сени қийнамас ортиқ.
Жажжи юрагингда бир дунё тоқат,
Бахт-ку сени ташлаб кетмайди.
Бу гўзал, бу нажиб умрингга фақат
Барибир нимадир етмайди.

Охир толиқтирар шафқатсиз ҳаёт,
Бир куни парвозлар тегар жонингга.
Сўнгги бор куч йиғиб,
Чиқариб қанот,
Сен учиб келасан ўз маконингга.
Ҳазин қўшиқ куйлаб, пою пиёда
Томоша қиларсан шаҳарнинг кўркин.
Сирлар озми, ахир, қайтар дунёда,
Хув ўша бекатга...
Келарсан бир кун.
Замин – ўша-ўша,
Ўшадир Осмон,
Етдингми сен ўзинг ахтарган бахтга?
Атрофга жовдираб боқурсан ҳайрон,
Ҳайрон суянасан ёлғиз дарахтга.
Билмассан,
Бу дарахт нега жим қотган,
Билмассан
Бу қайғу қайданлигини.
Билмассан
Сени кута-кута илдизлар отган
Бу дарахт – дарахтмас, одамлигини...

* * *

*(Қашқадарё сафарида,
Самарқандда ёзилган шеър)*

Мен бир йўловчидек келдим дунёга,
Йўлимда мингта ғов, минг хаёл бошда...
Вужуд кетаётир Қашқадарёга,
Хаёлим Шошдадир, хаёлим Шошда.
Ёдимда сен азоб фариштасидек
Осмон фавворида қолиб кетдинг жим.
Масофа чўзилар жон риштасидек,
Бу ришта узилиб кетмасин, Тангрим.
Тангрим, унинг мендек девонаси йўқ,
Ерда ҳам, кўкда ҳам ўзинг шоҳидсан.
Мен – ваҳдат ёйидан узилган бир ўқ,
Гулим, сен бу ўқни отган воҳидсан.
Тенгсиз воҳидасан, танҳосан, тоқсан,
Еттинчи фалакдан тушган жонимсан.
Самарқанддан Шошга Амирдек боқсам,
Нурланиб кўринган Бибихонимсан.
Пайкон ортга қайтмас дейдилар. Ёлғон!
Сенсиз бу шаҳарда мен ўксинаман.
Эртага қайтурман тагин сен томон,
Эртага пойингга тушиб синаман...

* * *

Дунёнинг йўқ бизга ҳамон парвоси,
Арзирми дардимиз тўксак қорларга.
Чорлаб турганида осмон парвози
Осилмак истасак юксак дорларга.
Арзирми баҳорда қайтган қушларга
Кўзлардан ёшларни лайсондай қуйсак.
Юсуф таъбирини айтган тушларга
Ишонсак, бошларни остонга қўйсак.
Моғор гўшаларга, арзирми, ҳабиб,
Хур шамол сингари хур-хурлаб борсак.
Адирин таниган турналар каби
Заминга тушмай қур-қурлаб юборсак.
Қора булутларни яшиндай ёриб,
Чаманга тикилмоқ фарз эмасми, айт.
Умидни хунбор кўз ёшинда қориб,
Ватанга йиқилмоқ арзимасми, айт...

МИЛЁН ЙИЛ МЕН СЕНДАН...

Дунёнинг сувида, олов, чангида
Минг йилким, мен сендан қочиблар толдим.
Бироқ йигирманчи аср сўнгида
Сени шу Заминда учратиб қолдим.
Тангри шу муҳлатни қилмишдир насиб,
Киприкларинг таниш, қошларинг таниш.
Ўша боқишларинг – гинали, жозиб,
Қаро кўзлардаги ёшларинг таниш.
Ёлғиз юрагимда минг яра, хузн,
Танҳо бу кўнглимда минг битта шикан.
Сен ҳамон ораста, сен ҳамон мавзун,
Демак, вақтнинг сенга дахли йўқ экан.
Фақат қаҳринг қаттиқ, азобинг чексиз,
Оламга қайғулар солиб келасан.
Пойингга тиз чўкар бу дунё, шаксиз,
Ҳамиша бир ўзинг ғолиб келасан.
Ишқ деган маъбудсан, тирноқларига
Юракнинг қонидан хинолар ёққан.
Ларзалар солибон арш тоқларига,
Сокин самоларда чақмоқлар чаққан.
Кел, дейсан, кафтимда ёнмоқда толе,
Аслида кулфатни тутиб турасан.
Ўлжасин пойлаган йўлбарс мисоли
Сапчимоқ фурсатин кутиб турасан.
Минг йилким,
Дунёда йўқдир фароғат,
Сендандир бу қайғу силсилалари.
Сендан – кўнгилларда битмас жароҳат,

Юракнинг туганмас зилзилалари.
Тошқинлар сенингдир гувиллаб оққан,
Хароб бўлган қасру кошона сендан.
Ёнғинлар сенингдир фалакни ёққан,
Куйиб кул бўлган дил –
Вайрона сендан.
Сенга дуч келганлар тушин ўнгидан
Ажрата олмайди – девона, абгор...
Эвоҳ, йигирманчи аср сўнгида
Сенга шу Заминда дуч келдим такрор.
Қочдим самоларга ёниб, ёлбориб,
Ёдимда ажалдек доим сен бўлдинг.
Милён йил мен сендан қочдим телбариб,
Қоча-қоча келган жойим...
Сен бўлдинг...

* * *

Сен – гулсан.
Поёнсиз оловда ёниб,
Ўзин ёнмоғидан тонаётган гул.
Ғунчанинг ичида ўтга айланиб,
Ғунчанинг ичида ёнаётган гул.

Сен – гулсан.
Ўзининг қадрларини
Ўзининг кўнглига куйлаган наво.
Ҳеч кимга сочмаган атирларини,
Тиконин ҳеч кимга кўрмаган раво.

Сен – гулсан.
Ўзининг бардошин синаб,
Ўзининг кўнглига исён этган гул.
Ҳар кеча минг битта азобда тунаб,
Ҳар тонгга мусаффо шабнам тутган гул.

Сен – гулсан.
Яшнаган яшил боғингдан
Тақдирга кўз юмиб турибсан беткай.
Мен кўрқаман сенинг очилмоғингдан,
Очилсанг, дунёга ўт тушиб кетгай.

* * *

Олистан бир шамол гувлаб эсмоқда,
Ўтмоқда бу боғнинг эмди ёзлари.
Кунма-кун чирмовуқ каби ўсмоқда
Юракда ғуссанинг имтиёзлари.
Меваси сочилиб ётган боғларга
Хазон диёридан келур дараклар.
Бундай андуҳларга, бундай доғларга
Қандайин кўниксин вазмин дарахтлар.
Дунёнинг вужуди борар қувраниб,
Сувин тортаётир жилға, сойлиқлар...
Жулдур камзулига ғамгин ўраниб
Фалакда ой йиғлар...
Кўкда ой йиғлар...

* * *

Орзу қилмагандик бу хор жасадни,
Рух ила кўкларга боғланган эдик.
Тангри англамабди бизнинг мақсадни,
Ўзга оламларга чоғланган эдик.
Оҳ, шўрлик ерликлар... ғами аримас,
Тушига сут, пишлоқ, хурлар киради.
Бизнинг тушларга-чи, қора ер эмас,
Шуълалар киради, нурлар киради...

* * *

Сим қоқасан бир гўзал пайтким,
Хаёлимдан чекинар ўлим.
Ерда ҳозир сукунат. Айтгил,
Самоларда нима гап, гулим?
Ерни ҳеч ким келмас сўроқлаб,
Бу зулматга кўникди кўзим.
Турибдими ҳамон чарақлаб
Самодаги бир жуфт юлдузим?
Ерда ўша жимжитлик ҳамон,
Қоронғуда кўнгил синиқди.
Асрадингми кўзлардан омон,
Ойларимнинг ранги тиниқми?
Ернинг иши фақат қайғурмоқ,
Ўшанга ҳам етмайди ҳоли.
Ерга насиб қилурми кўрмоқ
Пайғамбарнинг икки ҳилолин.
Ерда умид овози тинган,
Изғиб юрар шубҳалар – соқчи.
Тушмадими кўкда ортингдан
Бирин-кетин Етти қароқчи?
Ерда ҳамон ўша тор-танглиғ,
Ўша-ўша – ер кўнгли ярим.
Элас-элас хотирот янглиғ
Кўкка қачон чиқар Хулкарим?
Ерда ўша талотўп ҳамон,
Ернинг ҳоли ўша – зер-забар.
Кўкка қачон чиқади Чўлпон,
Тонг узоқми, хабар бер, хабар...

* * *

Тангрим, сўраб қўяй ҳозироқ сендан,
Бир куни қолмайин миннатларингга:
Куйган юрак билан, куйик қалб билан
Мени қўярсанми жаннатларингга?
Сабр этгил, ёнмагил, дединг, зиёда,
Ўгитингни буздим...
Қандоқ боқасан?
Куйиб тамом бўлсам мен бу дунёда,
Қайси дўзахингда ёқасан?
Ё Раббилोलамин,
Сўзинг синмаган,
Лекин кулмоқдадир мендан халойиқ.
Ишқдан бошқасига бўйинсунмаган
Гуноҳкор банданг не жазога лойиқ?
Ишқдан бошқа бирор калом билмаган,
Билмаган – роҳатнинг маъноси надир,
Севган, севгисидан тавба қилмаган
Осий бу қулингнинг жазоси надир?..

* * *

Сочларинг бунча ҳам қора, суюклим,
Ялдо кечасини кўшиб ўрдингми?
Кўзларинг ундан минг бора, суюклим,
Қорадир...
Мен кўрган кунни кўрдингми?
Ўзга рангни қандоқ топай улгуриб
Ҳаёт-мамот деган вақт орасинда.
Сочингу кўзингга термулиб туриб
Куйламоқ қийиндир бахт борасинда...

* * *

Ишқ – жунун, сўнгандан кейин анланган,
Наилож, ишқ – Ҳақдан тортиқ деганлар.
Авжланар сув сепган сайин аланга,
Қаттиқроқ куюди қаттиқ севганлар.
Қандай савдоларга беланди бошим,
Оҳ, қачон бу юрак тошга айланар?!
Ичимдан бир исён келади тошиб,
Бу исён кўзимда ёшга айланар.
Ошиқнинг аҳволи феълидан аён,
Кўрганлар ачиниб кетади нари.
Бу шўрлик қавмга минг йилдан буён
Ёлғон бир тасалли: «Ўтади бари...»
Оҳимдан муҳит бир силтанади-да,
Тоғдан пастга қақшаб қуйилар тошлар.
Ишқнинг бу зулмкор салтанатида
Ёлғон ростга ўхшаб туюла бошлар...

* * *

Томоша шавқи бор эди ройимда
Ўн саккиз минг оламларингни.
Нечун ўрмалатиб қўйдинг пойимда
Чумолидан майда одамларингни.
Бу ўша –
йўлидан ҳамиша озғон,
Деб мени осийга йўйдинг-ку доим.
Эрк десам...
бошимга бу шиша қозон –
Осмонни тўнтариб қўйдинг, Худойим.

* * *

Ҳисобсиз эмасдир суви уммоннинг,
Юлдузлар ҳисобсиз эмасдир, болам.
Ҳисобда ҳар қийлу қоли замоннинг,
Ҳисобда ҳар шодлик, ўкинч, ғам-алам.
Борар манзилиму ўтар кўпригим
Чизилган харита каби китобда.
Қай лаҳза узилар қай бир кипригим –
Ҳисобда турибди, ҳисобда...

* * *

Замин тўзон сочар. Осмон – аланга...
Қизариб боқади офтоб ҳам уфқдан.
Қудуқлар кўмилган... Карвон таланган...
Шом тушар... Бошланар афтода хуфтон...
Ёлғиз ўзи қолди. Паноҳ Худодан.
Омон қолганини саодат билар.
Саҳрода қибласин йўқотган одам
Дуч келган томонга ибодат қилар...

* * *

Сайёҳ!
Энди мендан ранжима,
Гоҳ мағлуб, гоҳ ғолиб келдим мен.
Сўрамайман сендан ганжина,
Шу жойгача олиб келдим мен.
Қолганига омадинг берсин,
Бу сарҳаддан ўтмасман зинҳор...
Ўзинг кетавергин,
жин урсин,
Ёлғоннинг ҳам
чегараси бор...

* * *

Жулдур булутлардан музтар бир тунда
Пичирлаб баддуо қилади қоҳин.
Бузиб юбормоқни истар гардунда
У Ер билан Ойнинг никоҳин.
Булут чоклаб қўшиқ айтар Ой,
Қўлларида тилла жуводдиз:
«Ойқизга уволдир,
Тун ёмон чувалди.
Кўк кўксин яраси
Қон билан сувалди...»
Ер чуқур хўрсиниб қўйди-да, мовий
Бошидан қоп-қора рўёни қувди.
Унинг кўксидаги гулга самовий
Шабнамлар кўз ёшдек тўкилди дув-дув...

* * *

Бу йўлда ўнг ҳам тор,
Сўл ҳам тор,
Ноўнғай кенгликка тузмоқ қасида.
Бу кеча шу қадар қуюқ,
кўламдор,
Тошиниб чиқади кўз соққасидан.
Мен – кўрман,
кўр тундан қораётирман,
Ёлғиз Тангрим билар мендан кечганин.
Дунёни пайпаслаб бораётирман
Фарқлаб олмоқ учун Кундан Кечани...

* * *

Кўзёшда буюк бир ҳикмат бор экан,
Тасалли бор экан дардда, йиғида,
Яна мен бу дарддан ёш тўқдим, бекам,
Куйдим кўзларингнинг қорачиғида.

Сен кетдинг... узилиб тушди томчи ёш,
Ҳаракат тўхтади. Ҳаёт тўхтади.
Ҳаттоки фалакда жовидон қуёш
Энди қотиб қолган қора нуқтадир.

Денгизда ногаҳон тинди пўртана,
Боғларда шамоллар босилиб қолди.
Бандидан узилган япроқлар, ана,
Ҳавода муаллақ осилиб қолди.

Сен кетдинг... бу боғлар хазонга ботди,
Кезмакдан тўхтади – ой тортди хира.
Фалакда юлдузлар нуқтадай қотди,
Муздек қотиб қолди хотира...

Дунё тўхтаб қолди... Дунё – қизиқмас,
Барчасин тўхтатди битта ишорат.
Сен кетдинг... Бу умрим энди чизиқмас,
Қотган нуқталардан иборат...

* * *

Уммоннинг остида ўсаётир тоғ,
Олисга чўзилган силсилалари.
Ҳали вулқонлари уйқуда, бироқ
Титраниб қўяди зилзилалари.

Эшилиб рақсга тушар сувўтлар,
Тоғ тинглар гунг дунё оҳанглари.
Чиғаноқ келтирар садаф совутлар,
Чўчиб-чўчиб ҳидлар наҳанглар уни.

Долғалар гоҳ кўкка сапчир шодумон,
Гоҳ сокин мавжларга айлангай яна.
Тоғни силаб-силаб қўяди уммон –
Нима туғишини билмаган она...

ДОРБОЗЛАР

Бирида лангарчўп,
Саёғи шердай.
Оёғи дорда-ю,
боши осмонда.
Бирин боши дорда,
оёғи ерда,
Аёли долонда...
Моли талонда...

* * *

Ҳаёт ўпқонидан фано аршига
Юксалиб бормоқда мана бу одам.
Кўнгил хуржунидан бор илинжларни
Тўкиб ташламоқда кераксиз тошдай.
Дунё оёғидан тубанга тортар,
Хотин, бола-чақа унга қўшилиб...
Тангрим, сабот бергил ушбу банданга,
Унинг Сендан бошқа нажоткори йўқ.
Ўчирма дилидан умид шамини,
Қувват бер арқоннинг ҳар толасига...
Енгиллашиб борар юксалган сари,
Ҳар бир нафасини қилур назорат.
Юраги биллурдек тозариб борар,
Юзлари ловулар ишқ шаробидан.
Оллоҳим, бетакрор Ўз нуринг ила
Унинг нигоҳини ром эт чунонким,
Қулаб тушмаслиги учун ваҳмдан,
Ерга қарамасин, ишқилиб...

* * *

Қуёшсиз, ҳавосиз ҳаёт йўқ, дея
таълим берар эди олимлар.
Яқинда уммоннинг қаърини
Кўрсатишди телевизорда.
Офтоб шуълалари ҳеч қачон
Етиб бормас тубанликларда,
Ҳавоси йўқ совуқ муҳитда,
Фавворадек отилиб ётган
Олтингугурт оғулариди,
Ҳар қандай сувости кемасин
Пачоқлаб қўйгудек босим остида
Жониворлар ўйнаб юрибди
Бир-бирин қувалаб бемалол.
Демакки,
Қуёшсиз, ҳавосиз мавжуд экан то,
Ислоҳ қилишимиз керакдир балки,
Ҳаёт ҳақидаги тушунчамизни...

* * *

Ўн бешинчи асрдан бери
Таназзулга учраган тоғлар,
Қоп-қоронғу юҳо жарликлар,
Лашкарларнинг қилич-қалқони
Занглаб тупроқ бўлган адирлар,
Оқсоч тоғни шўр денгизларга
Боғлаб ётган ҳолсиз дарёлар
Узра елиб келган бу шамол
Бугун менинг елкамга қўнди.
Калхат қувган чумчуқ сингари
Потирларди унинг юраги.
Қўрқувданми, ҳорғинликданми,
Юмилиб-юмилиб кетарди худди
Мунчоқдек бенажот кўзлари.
Муштипар шамолим, дея мен уни
Силамоқчи бўлгандим, ногоҳ
Ҳарир қанотини силкитиб
Учиб кетди ҳуркак бу шамол.
Шу кетганча энди нечанчи
Авлодимнинг елкаларига
Бориб қўнар экан...
билмайман...

* * *

Қоп-қора зулмоний бу чангдан
Башарнинг юзига сочди ёвузлик.
Дунёнинг ўзидек қадим бу жангда
Яна инсоният қилди ёлғизлик.

Насроний мулзамдир, ўсал мусулмон,
Ўзга қавмлар ҳам қунишиб келар.
Ҳаводан ҳеч қачон ушалмас армон,
Олинмаган хун иси келар...

Муқарнас

Шарқ меъморчилигида муқарнас деб аталувчи усул бор. Биноларнинг гумбаз ва қуббаларига ушбу усулда ўйма ёки қабарик қилиб ишланган бир хил шакл, айти ўлчамдаги нақшларида ўзига хос ҳаётӣ фалсафа ҳам яширинган дейишади. Мумтоз адабиётда бу сўзнинг «осмон», «кўк гумбази», «фалак чархи» каби маънолари ҳам бор. Шеъриятимизда иккиликлар ўз жанрига кўра турфа номлар билан аталса-да, мен ўз машқларимни муқарнас деб аташни ҳавас қилдим.

* * *

*Эй Навоий, тоқини мен доғи ашкимдан йиқай,
Чун менга қисм этти бу чархи муқарнас йиғламоқ.*

Алишер Навоий

* * *

Кенг битта тўн кийсам, хоҳ терс, ўнг кийсам,
Тиздан қуйи тушиб турса енглари.

* * *

Ҳам азал, ҳам абад менинг кўнглимда,
Унга дуч келгайсан қай ёндан келсанг.

* * *

Тонг ўрнин шом олар, не тонг, хазондек
Учириб кетса бул шамоллар мени.

* * *

Мен сенга юзма-юз чиқмоқчи эдим,
Юзимга урилди ўтрук шамоллар.

* * *

Нафсимнинг хур ити хуриди, эвоҳ,
Тишланган ойларга ташланмоқ бўлар.

* * *

Ўйинга тушса-да шомон шамоллар,
Шом олди қуволмас рўеларимни.

* * *

Кўлкадан ўтаман чумоли каби,
Кўлка эгасига тушмайди кўзим.

* * *

Азал жамолидан бир шамол келди,
Йиғлади азалнинг жамолисан деб.

* * *

Овозанг эшитдим, овозингни – йўқ,
Юзингни кўрсаму тоғдай кул бўлсам.

* * *

Елланиб ўтаркан этагинг ели,
Тўзғиб кетсам қаҳқашон каби.

* * *

Йўл индим, ялиндим, такбирга келдим,
Хок эдим, пок бўлдим Акбар отингдан.

* * *

Юрагимга тушди буюк бир қўрқув,
Қўрқмасдан қўйдим мен энди ҳеч кимдан.

* * *

Кўнглимнинг уйига тўрт девор қўйдим –
Ишорат, иродат, ибрат, итоат.

* * *

Эргашиб борадир қаерга борсам,
Сужудга бордимувужуддан бездим.

* * *

Кўрмана керакмас, келиб кўр мани,
Тикилиб турибман кўзларим юмиб.

* * *

Теран хилватларга қочганим сари
Теранлашиб борди сенинг нигоҳинг.

* * *

Ошиқдан ошиқроқ ошиқмоқдаман,
Эшигин бекитмай турсайди Тавба.

* * *

Шам оппоқ йиғлади, мен йиғладим қон,
Билдим, алвон экан муҳаббат ранги.

* * *

Куз айтди баҳоринг олдиндадир деб,
Баҳор йиғлаб мени кузга кузатди.

* * *

Фаслингдан умид йўқ, умид – васлингдан,
Еган олмам учун афу эт мени.

* * *

Ярқ этиб кўнгилнинг кўзи очилди,
Юм-юм меҳр тўкиб чиқар ҳар кеча.

* * *

Бол оққан, сут оққан ариқлар дея
Нафсим қитиқлама... Менга васлинг бас.

* * *

Кўнгилнинг уйини кенг қилдим беҳад,
Энди унга сиғмас Сендан ўзгаси.

* * *

Қон қонга, жон жонга қоришиб кетди,
Тандирдан нон эмас, сув чиқиб келар.

* * *

Уҳ, мени кемангга олгин, уҳ, мени,
Ботиб бораётир ерга оёғим.

* * *

Ёдинг ҳар нарсани ёддан чиқарди,
Дўзахга кирсам ҳам – ёдда Сен ўзинг...

* * *

Ювсайдим, қувсайдим Улуғ кунгача
Буғдойдан бошланган гуноҳларимни.

* * *

Умримга бепоён таскин битта сўз:
Кўнгил, кўнгил; кўнгил, кўнгил; кўнгил, кўн...

* * *

Куй энди, юракнинг ёнмоғи гумон,
Рух учди, қолган бу вужуд – куйинди.

* * *

Қошларинг хаёли кетмас қошимдан...
Очунда қоч ундан, очунда қоч ундан...

* * *

Ёрдан чиққан бу жафо ётдан чиқмас,
Кўнгилдан чиқмагай, ҳеч ёддан чиқмас.

* * *

Лаболаб қонли май ичдим лаб оллаб,
Балойи ишқдан озод лоуболийман.

* * *

Умид юлдузларинг пир-пир чекинди,
Ҳар битта қайғуни бир-бир чек энди.

* * *

Қаёнда эдинг сен, қай онда эдинг,
Эй менинг пинҳоним, аёним менинг.

* * *

Гумон уммонини босди бир туман,
Еру осмон чўкди, иймон чўкмади.

* * *

Ул-булдан куйган бир чўғми бул булбул,
Ёнди ул қўнган гул, чаманлар куйди.

* * *

Ҳайрато, биз ҳайратомуз гул кўрдик,
Шабнам бўлиб йиғлашни маъқул кўрдик.

* * *

Муаззин, овозинг бунчалар ҳазин,
Ишққа чақирмаслар. Кўнгил ухламас.

* * *

Ҳузурига юз буриб айтма узрлар,
Бу ўтдан ҳузурлар қилгин, ҳузурлар.

* * *

Тунлар юлдузларга боқиб ётурман,
Ҳали ёпилмаган умиднинг томи.

* * *

Ишқ – бу не тўзонди, қўлим узанди,
Ердан оёғимни ўзинг уз энди.

* * *

Куйиб кетмоқдаман кўрмайин ҳали,
Жамолинг кўрганда не кечар ҳолим.

* * *

Шунчалик кенгсанки, кечмоққа шайсан
Қилиб улгурмаган гуноҳларимни.

МУНДАРИЖА

Шеърлий драма

Имом Бухорий	4
Шеърлар	
“Мовий дунёлардан...”	106
Йўл узоқ.....	107
Кутиш.....	108
“Мен бир йўловчидек...”	110
“Дунёнинг...”	111
Милён йил мен сендан...	112
“Сен – гулсан...”	114
“Олисдан бир шамол...”	115
“Орзу қилмагандик...”	116
“Сим қоқасан...”	117
“Танграм, сўраб кўяй...”	118
“Сочларинг бунча ҳам қора...”	119
“Ишқ – жунун...”	120
“Томоша шавқи...”	121
“Ҳисобсиз эмасдир...”	122
“Замин тўзон сочар...”	123
“Сайёҳ!...”	124
“Жулдур булутлардан...”	125
“Бу йўлда ўнг ҳам тор...”	126
“Кўзёшда...”	127
“Уммоннинг остида...”	128
Дорбозлар.....	129
“Ҳаёт ўпқонидан...”	130
“Қуёшсиз...”	131
“Ўн бешинчи асрдан бери...”	132
“Қоп-қора зулмоний...”	133
Муқарнас	134

Адабий-бадиий нашр

Усмон Қўчқор

ИМОМ БУХОРИЙ

Шеърӣ драма ва шеърлар

Муҳаррир *Дилрабо Мингбоева*
Бадиий муҳаррир *Акбарали Мамасолиев*
Саҳифаловчи *Азамат Қаюмов*
Мусахҳиҳ *Шаҳзода Ҳакимова*

«ADABIYOT NASHRIYOTI»

Нашриёт лицензияси: № АА 0043. 27.01.2020

100129, Тошкент, Марказ-15. 1/90-уй.
+99890 900 75 77

Босишга 2020 йил 8 июлда рухсат этилди.
Бичими 70x90 ¹/₃₂. Офсет босма. «Cambria»
гарнитураси. Шартли босма табоғи 4,09.
Адади 1000 дона. Буюртма №